

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

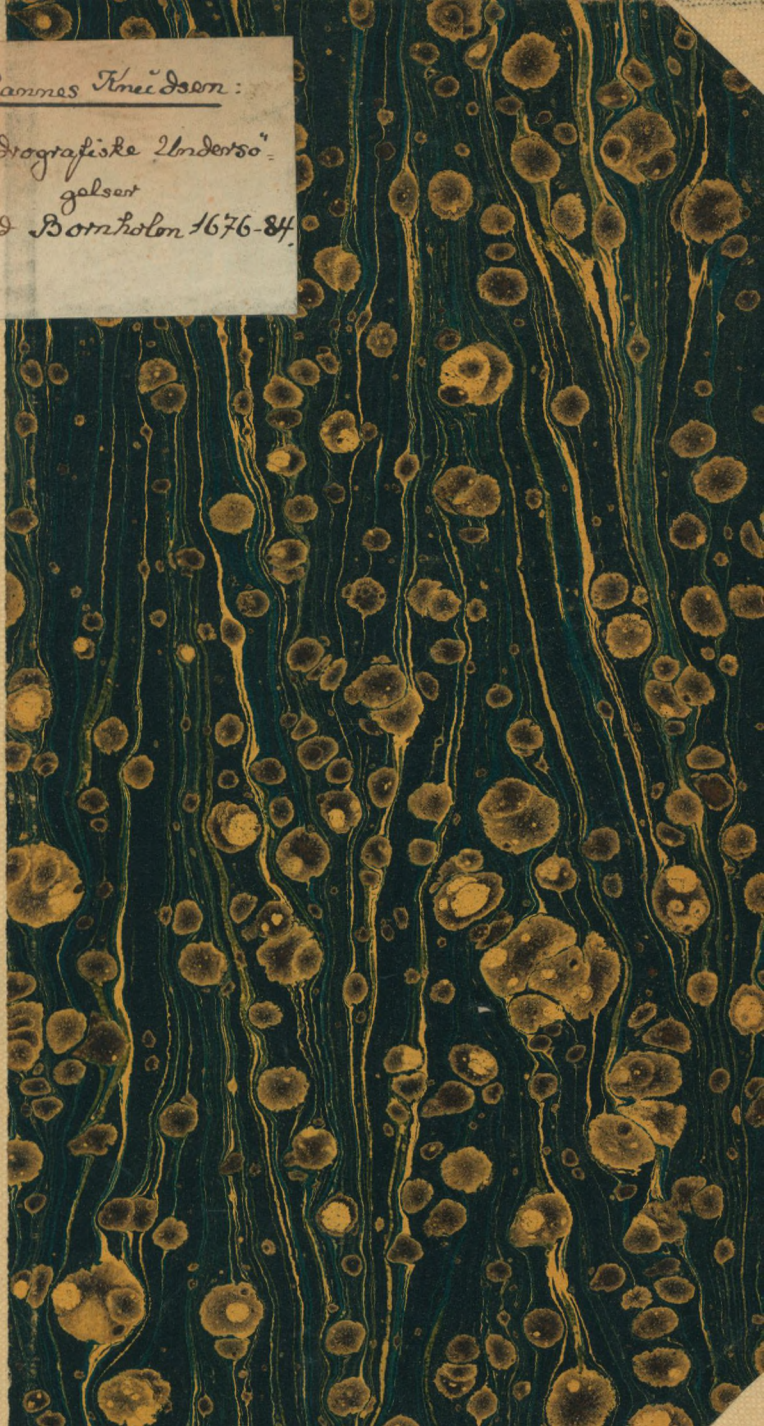
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Johannes Kneudson:

Hydrografiske Undersø-
gelse
ved Bornholm 1676-84.

Tidsskrift for Søvæsen.

88. Aargang.

Juni—Juli.

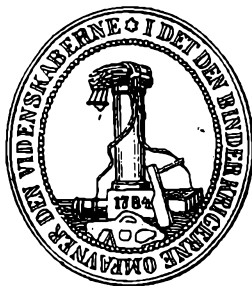
Udgivet af Sølieutenant-Selskabet.

Redaktør: Kaptajn H. Ewald.

Indhold:

Side

Hydrografiske Undersøgelser ved Bornholm 1676—84. Af
cand. mag. Johannes Knudsen (Særtryk)..... 269

Kjøbenhavn.

I Kommission hos Vilhelm Tryde.

H. H. Thieles Bogtrykkeri.

1917.

H. C. PETERSEN
&
HANSEN
HERRESKRÆDDERI

FREDERIKSGADE 1

(VED MARMORKIRKEN)

TELEFON: CENTRAL 10636

SPECIALITET:
UNIFORMER

Hydrografiske Undersøgelser ved Bornholm 1676—84.

Af Cand. mag. Johannes Knudsen.

I. Bagge Wandels Kort og Beskrivelse 1676.

Tabet af Gulland (1645) og de Skaanske Provinser (1660) betød jo for Danmark, at dets hidtilværende Østersøvelde havde faaet et kraftigt Knæk, hvortil samtidig kom Sverrigs store Landerhvervelser Øst og Syd for Østersøen. Under disse Omstændigheder maatte Bornholm faa en stærkt forøget sømilitær Betydning som Støttepunkt for den danske Flaade under et eventuelt og nærliggende Forsøg paa at generobre Skaane og knække Sverrigs Sømagt. Skulde Øen imidlertid kunne gøre Fyldest i saa Henseende under en Krig, var det en bydende Nødvendighed, at der blev gjort noget for at forbedre Havneforholdene derovre, da den jo som bekendt ikke har en eneste naturlig Havn, hvor selv en nok saa lille Flaadefdeling med alle Vinde kunde ligge beskyttet. Det kom altsaa an paa, om de naturlige Forhold nogensteds ved Øens Kyster var saaledes, at en brugelig, om end lille Krigshavn eller Tilflugtshavn lod sig indrette nogenlunde let og uden altfor stor Bekostning.

Hvor tidlig den danske Regering har haft sin Opmærksomhed henvendt paa denne Sag, faar staa hen; men i alt Fald maatte Spørgsmaalet melde sig af sig selv til Løsning, saa snart det igen kom til Krig, hvis man vilde gøre sig noget Haab om at genvinde og hævde sin tabte Magtstilling. Vi ser derfor ogsaa straks i Begyndelsen af den Skaanske Krig det danske Admiralitet gøre Skridt i den Retning, idet det den 30. Marts 1676, samme Dag som Niels Juel stak i Søen med Flaaden for bl. a.

at erobre Gulland, indsender følgende »allerunderdanigste Memorial«¹⁾ til Kongen:

Eftersom vi E. k. M. Navigations Skoles Directeur Bagge Wandel haver tilholdet, han sig flittig skulde erkjendige om Bornholms Situation, Beskaffenhed og Lejlighed, og om der bekvem nogen Havn indrettes kunde, da haver han, efter flittig Udforskning, ved sin til os indgivne Memorial²⁾ givet tilkende, at hos Landet lige ude fra Vestermarks³⁾ Kirke skal være en belejlig Plads, hvor Svensken, der han fik Landet, havde i Sinde en Havn at lade gøre, og derforuden et andet Sted⁴⁾, og endelig det tredje paa Landets Ost-Nord-Ost Ende udi Ertholmen, hvor og Skibe skal kunne lade sig behjælpe, naar Stedet noget vorder repareret. Hvilket mathematice og exact at demonstrere og til Papir bringe han sig ej understaar, med mindre han paa Landet var. Og saasom denne Lejlighed sig repræsenterer med E. k. M. Orlogsflaade at kunne did rejse, ønskede han gjerne, at hannem maatte tillades dermed at bortgaa og saadant i Værk stille til E. k. M. Fornøjelse og Nytte og med E. k. M. Befaling til Amtmanden allern. forses, at han hannem til saadant sit Forsæt at fuldbyrde med Baad og Folk vorder behjælpelig. For saadan sin Umage han ej andet begærer, end at han, foruden et halvt Aars Løn, maatte, saa længe han ude er, nyde Kaptajns Kostpenge. Og eftersom hans Ansøgning og Forslag er grundet paa Billighed, og udi Fremtiden kunde være større Gavn for E. k. M. og den kgl. Flaade, mindes os vores underd. Pligt og Omhyggelighed for E. k. M. Tjeneste saadant E. k. M. underd. at foredrage og E. k. M. allern. Vilje og Resolution derom i dybeste Und. vil forvente, stedse forblivende etc.

H. Bielcke. Chr. Gerstorff. M. Rodstehn. Alb. Guldensparre.

P. Pedersen. Lercke. Hans Nansen.

Datum Admiralitetet, d. 30. Martii 1676.

Hs. kgl. May. Svar herpaa blev:

Hermed er jeg vel tilfreds.

Den kgl. Resolution har vel nok ladet vente nogle Dage paa sig, og først d. 17. April udstedte Admirali-

¹⁾ Admir. Copibog 1676, Lit. B., fol. 110 a. ²⁾ Kendes ikke mere.

³⁾ Vester Marie; der tænkes paa Arnager. ⁴⁾ Mullgvis Hammersøen, om hvis Indrettelse til Havn der allerede den Gang var Tale.

tetet den følgende Rejseordre og Instruks¹⁾ for Bagge Wandel, som saa formodenlig er gaaet over med et af de Skibe, der i den følgende Tid afsendtes som Forstærkning til Niels Juel.

Beordres hermed til H. k. M. Tjeneste Navig. Skolens Directeur Bagge Wandel, at han med første forefaldende Lejlighed uden nogen Forsømmelse begiver sig paa Rejsen herfra til Borrhølm, der han haver efter egne gjorte Forslag Landets Situation ret at observere og nøje besigtige, og over Landet et rigtigt Landkort til H. k. M. Fornøjelse og Efterkommernes Gavn og Nytte at forfatte. Fornemmelig haver han, medens han der er, at give nøje Agt paa, hvor nogen Havn der paa Landet bekvemt indrettes kan, paa det den kgl. Orlogsflaade, om den formedelst Storm og Uvejr ej kunde holde Søen, den da nogen Sted der udi Nærværelsen til sin Frelse udi Fremtiden kunde finde. Hvilket naar vel og forsvarlig af hannem er forrettet, skal han sig lige ind til Kbhvn. igen forføje. Midlertid han ude er, skal han for alting H. k. M. Tjeneste og Gavn beoagte og sig saaledes forholde, som det H. k. M. tro Tjeneste vel anstaar, og han bekendt vil være.

Datum Admiralitetet, d. 17. April, A^o 1676.

H. Bielcke. M. Rodstehn. Chr. Gerstorff. Alb. Guldensparre.

Utvivlsomt har Bagge Wandel efter sin Hjemkomst afgivet en Indberetning, hvorom mere senere. Men i alt Fald haves endnu et af ham tegnet Kort over Bornholm²⁾, dateret 1676, hvoraf her for første Gang offentliggøres en Reproduktion, om det end synes at have været brugt som Grundlag for det af Johan Husman stukne Kort til Resens Atlas Danicus, hvoraf der dog aldrig blev taget mer end nogle faa Aftryk, da Værket aldrig udkom og Kobberpladerne gik til Grunde ved Københavns store Ildebrand 1728. Desuden haves fra Bagge Wandels Haand et Søkort over Farvandet Falsterbo—Rügen—Bornholm²⁾, ligeledes dateret 1676, der har sin Interesse som en af de ældste bevarede Frugter af den unge danske Sø-Kartografi, hvorfor og-

¹⁾ Admir. Copibog 1676, Lit. B., fol. 131 b. ²⁾ Ny kgl. Samling. Fol. 368. (Kgl. Bibl.)

saa dette gengives her. Det er vel nok den Omstændighed, at netop dette Farvand var Skuepladsen for Søkampen d. 25.—26. Maj 1676 mellem Niels Juel og den svenske Admiral Lorentz Creutz, der har inspireret Bagge Wandel til at give en kartografisk Fremstilling deraf. Situationen i sin Helhed er jo ganske hæderlig tegnet; men navnlig Skaanes Sydkyst, og især Falsterbo Odden, er temmelig mangelfuld i Detaljerne, hvad der i og for sig ikke kan undre; her havde Bagge Wandel jo ikke haft Lejlighed til at foretage Opmaalinger.

Som før nævnt maa Bagge Wandel utvivlsomt have afgivet en Indberetning til Regeringen om Resultatet af sine Undersøgelser. Om en saadan søger man dog forgæves paa de Steder i det gamle Marinearkiv, hvor man kunde vente at finde den, og Originalen er sikkert ikke mere til. Derimod er den efter al Sandsynlighed bevaret i en Afskrift, og hermed hænger det sammen paa følgende Maade:

I en af Søkortdirektør Jens Sørensens Noterebøger, som indeholder en Mængde blandede Optegnelser, dels vedrørende hans egne Opmaalinger, og dels Oplysninger, som er meddelt ham af andre, findes ogsaa et længere Stykke med Overskriften: *Boringholm*, for største Delen skrevet med en anden Haand end hans egen. At det ikke er hans egne Observationer, fremgaar bl. a. deraf, at der derefter følger et lille Tillæg, som indledes med: »A^o 1704 jeg selv observeret og afpejlet ved *Boringholm*«. Ydermere finder man i Registret over Bogens Indhold den Oplysning, at *Bornholms-Beskrivelsen* er »indgiven af *Barfod*«. Tilsyneladende skulde dette vel ogsaa betyde, at den er forfattet af nævnte *Barfod*, s: *Kaptajn N. L. Barfod*, om hvem mere senere; men netop dette turde være forkert: den er sikkert hverken forfattet eller indgivet af *Barfod*, men derimod af *Bagge Wandel*.

Som Støtte for denne Paastand skal først og fremmest paapeges den fuldstændige Overensstemmelse, der

er mellem Bagge Wandels Bornholms-Kort og saa denne Beskrivelses Ordlyd; Punkt for Punkt vil man finde Kortets Fremstilling svarende til de i Beskrivelsen givne Oplysninger; se f. Eks. Lodskudene ved Revene og i Havnene. Hertil kommer visse stilistiske Ligheder mellem denne Beskrivelse og Bagge Wandels Journal fra Færø-Rejsen 1650¹⁾; og skønt Bornholms-Beskrivelsen altsaa kun foreligger i en Afskrift, som ikke kan forudsættes at følge Originalens Ortografi nøjagtigt, stemmer dens Bogstavering af Stednavnene dog ret nøje med Kortets. Endelig fremgaar det af Beskrivelsen, at dens Forfatter har rejst om overalt paa Øen paa Kongens Vegne for at undersøge Havne- og andre Forhold, netop som Bagge Wandel maa antages at have gjort det i Henhold til sin officielle Instruks, medens det er udelukket, at Barfod kan have haft Tid og Lejlighed til noget saadant under sin Overvintring 1683—84, og hans Instruks indeholder da heller ikke noget som helst Paalæg i den Retning. Ogsaa den Maade, hvorpaa bl. a. Arnager Havn omtales, viser, at Beskrivelsen maa være affattet før Barfods Overvintring.

Man vil derfor formentlig være fuldt berettiget til at antage, at Jens Sørensen paa dette Punkt har gjort sig skyldig i en Misforstaaelse, som let kan tænkes fremkommen paa den Maade, at Barfod kan have ejet en Afskrift af Bagge Wandels²⁾ Beskrivelse, som ganske naturligt maatte være af særlig Interesse for ham, og at han saa senere ved Lejlighed atter har udlaant den til Afskrivning til Jens Sørensen, der da ikke har vidst bedre, end at det var Barfods egen Rapport.

Hvorom alting er, foreligger der her en »Bornholmsk Lods«, sikkert den første selvstændige, som nu kendes, og langt fyldigere, end hvad der fandtes i de hidtil fremkomne »Søcartsbøger«, baade danske og fremmede, hvorfor den utvivlsomt fortjener at offentliggøres.

¹⁾ Tidsskr. f. Søvæsen. 1917. S. 145 ff. ²⁾ B. W. døde 20/4 1684.

Boringholm.

Fraa Borenholms Nordvestreste, som er Hameren eller Ste Salemons Capel, och til den alleryderste Ende af Landet ved Broers Rif eller Vellings Odde, stræcher det sig lige ofuer Landit SOTS. udi Distantz ved 6 Mile, bestaar i 4 Hæreder.

Om Natte Tider at seyle omkring Borenholm, maa man iche komme Landit nermere paa den NO. Side end paa 13 eller 12 Fv., och paa den SW. Side paa 10 eller 9 Fv. Mens ud for Slottet och Hameren er steyl-dyb, et Musquetschud ude 12 Fv., ud for Suaneche 18 a 20 Fv.

Imellum Rønne och Hassle løber 3 skaadelig Refue ud, det første Knudtz Rif, som strecher sig en Firendel Mil in WSW. ud fraa Landit, paa den Sted, hvor den sorte Bache och vide Sand gjører Schielsmes¹⁾, den er stendig²⁾, och ey at komme nermer end 8 Fv. Nykierck Ref strecher sig och vestervardis ud fraa Landit neden for for Nykierch och besynden³⁾ Knudtz Ref; den er saandagtig och maa tillodes paa 7 eller 6 Fv. Klemendtz Reef er ikun lidet, strecher sig och vestvardtz besynden Hasle i Søen; denne bekomis ey ofte uden i Labering⁴⁾ at see.

Broers Reef⁵⁾ strecher sig SOTO. ad Søen ved Vellingens Odde, den er med Quæg Sand menget, och gaar snart een Fierings Vey ud, den kand omlodes paa 9 eller 8 Fv. Peders Reef løber ud $\frac{1}{2}$ Mil strax ved Anders Terckelsen.

Norden ved Broers Ref udschyder et slem Sten Ref ved Snogebech, maa ej komes nermer end paa 7 Fv. Imelum Nexse og Suanicke nogit ud fraa Landit liger et blind Schier, som høyt Vand gaar ofuer, kaldis Malquærnen. Imelum den och Landit kand

---

¹⁾ Adskillelse. ²⁾ stenig. ³⁾ Fejlskrift, maa være: benorden. ⁴⁾ Labering. ⁵⁾ Broens Rev.

Skibe seyle, er . . . Fv. dyb. Naar mand der uden for har sæt och liger for Ancher, och den samme udi stille Veyr tager til at brusse eller maalle, daa gifues derved til Kiende, at Vinden vil komme hastig af Søen, huorfor nødvendig eragtis at holde sig rede til at faa Ancherit op til at reppe.

Een Fierings Veys SO.-lig fraa Arnager, der liger et Skiær Blach under Vands, hvorpaa er 2 à 2¹/₂ Fv.; den thiener iche at komme nermere end paa 7 Fv.; den samme liger 2 Musquetschud tuert fraa Landit ude for Soes¹) Odde.

Arnagers Refuer strecher sig mest SSO., en Fiering Veys ud fraa Arnager; naar man holder sig paa 9 Fv. eller 8 Fv., daa skal der iche Skade foraarsagis.

Timan²) er och et blindt Schiær, som liger fraa Røne 1 Fiering Veys StO. och en halv Fiering Veys fraa Landet; denne maa iche heller i Labering kommis for nær.

Forskrefne Refuer, Blindschiær och Grunder er det periculusest omkring Boringholm.

Om Ancher Pladtze eller Setteri.

Mest alle Vegne omkring Boringholm kand mand med een Oppervald anchre, dog er disse følgende Pladtzer de bæste; nembl. uden for Rønne, Hassle, Vide Kløf³), Wang, Slottet, Ste Salmon, Sandwig, Allinge, Melsta, Suaniche, Nexøe.

Uden for Rønne sætter de store Skibe paa 10 eller 11 Fv. Imellum Rønne och Slottet Hamershuus kand mand alle Stedtz sætte Landet nær paa 12, 14 eller 15 Fv.; dog Grunden er ichun passlig somme Steds.

Paa 12 Fadne uden for Hassle er goed Sætteri, Græs och Leer Grund for de store Skibe, for di smaa er bequæmligst paa 10 Fv.

1) Sose. ²) Hadde Rev. ³) ved Jons Kapel.

Uden for Slottet sætter mand paa 14—15 à 18 Fv. och liger i Beskøt for OSO., Østen och ONO., vide Sand Grund.

For St. Salemon, en Capel paa Hammer, som er Boringholms nordvestere Gilde [?], sætter mand vel och paa 20 Fadne for Syden och SSO. Vinde, blaa Leer Grund.

Een 3 Punder Canons Skod ud fraa Sandvig er Sætteri paa 20 eller 22 Fadne for store Skibe, smaa kand løbe nermere ind, saa som paa 18, 16 eller 14 Fv., Sand och Leer Grund, hafuer der Red for alle de Vinde, de vil, imellem Syden och Vesten.

Lige ud fraa den huide Sand paa Landet Mælsta, paa 12 Fv. och ey nermere, kand man anchre, der er klar Sandbaand, och kand mand hafue Beskøt for SSO., S., SW., W. Vinde, men nepeligen for SO. och NW.

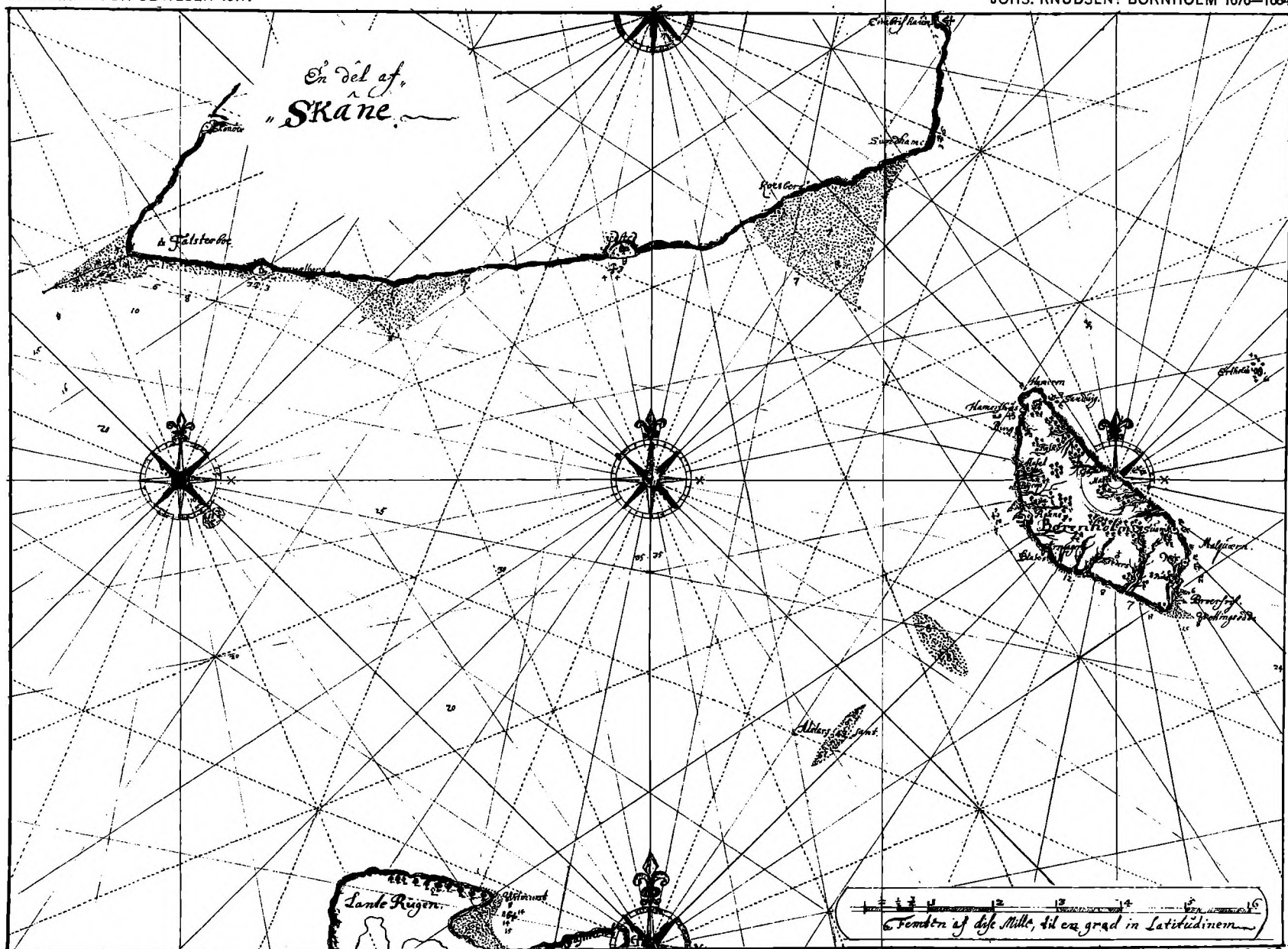
For Suaniche sætter mand paa 30 Fv., dog iche nermere end paa 24 Fv. (udi Henseende der er diibt och schaar op til Landet), Leer och Gres Grund.

Om der begieres Sætteri for Nexe Reed, daa bringes Boels Kierche med et stompert Taarn, som staar N. och ofuen ved Nexe Kierche, den ofuer ens med Nexe Kierche, som er WtS., och sætte paa 20 Fv., Leer Grund; ellers paa andre Stæder omkring er stenet och Spill [?] Grund; mens smaa Skiberome kand sætte indbædre paa 9 à 10 Fv., Leer Grund iblant.

Fersk Vand for Kongens Skibe i Sandvig, Rønne, Nexe och Svaneche; ved St. Salemons Capel er en goed fersk Kilde. Ved Hammershuus er giort en Hafue, der udi een schøn Brønd med fersk Vand, $4\frac{1}{2}$ Al. dyb.

Land Strechningen omkring Boringholm.

Fraa det yderste af Hameren och til Gudiems Odde strecher Landit sig SO. og 4 Grader af Compas Circumferentz østligere, 2 Mile. Fraa Gudiems Odde til Svanicke SO., $1\frac{1}{2}$ Mil. Fraa Svanicke och til Vellings

Odde først til Snogebech, siden derfraa til Vellings Odde. Fraa Svanicke til Vellings Odde StO., SSO., 2 store Mile. Fraa Vellings Odde til Raahamer¹⁾ WNW. . . . Mile. Fraa Raahamar til Arnager NW. . . . Mile. Item fraa Arnager til det synderste Bierg ved Rønne NW. Fraa Rønne til den Vide Kløf forbi Hassle N. 6 Gr. O. Fraa den Vide Kløf och til Hammers W. Cant NNO. vel N.

Løb af Strømene.

Med østlig Vind er høyeste Flod ofuer alt omkring Boringholm (och med en vestlig er høyest Vand i Sundit), och kand vel høyes een 4 à 6 Foed.

Beslutening om Boringholm.

Paa Boringholms Land er herlig Skofue och Lunde, Wilt, Faar, Giæs og Høns, kornriig samme Sinde, och er saa som til een Fæstning udi Øster Søen ligendis, naar ellers nogen Omkostning derpaa andvendis.

Indvonnerne er enu meget wellige och reedebaan- den efter deris allerunderdanigste Pligtskyldighed at gjøre woris allern. Arfuekonge Tieneste, er och et kiech Folk; men kongl. Ambtmænd, som dennem skal dirigere, maa werre af goed Conduit och Forstand, ellers blifuer de ved den gamble Vane med Krøgl²⁾ etc.

Ertholmene anlangendis.

Fraa Hammers NW. eller yderste Hiørne strecher det sig ofuer til Kierche Holmen, der Kaarsset staar paa, jost Ø. 2 Gr. N., $3\frac{1}{4}$ Mil, och fra Boringholms NW. $\frac{3}{4}$ Mil³⁾.

Ertholmene ere 3, som Fiskere boer paa, nembl.: den største och østerligste kaldis Kiercheholm, der er et stort Kaars opreyst; Boeholm er den mellemste,

¹⁾ Raghammer. ²⁾ Krøller ο: Krogveje[?]. ³⁾ Her maa der være noget oversprunget eller forskrevet.

och Græsholm den nordvestligste och minste; de ere kiendelig noch.

Imellem Kiercheholm och Boeholm strecher det sig StW. och NtO., dybt $3\frac{1}{2}$ Alen och passelig breder end en goed bred Schude.

Nordvardtz fraa Græsholmen liger et temeligt stort Skiær eller Klippe, som kand sees $1\frac{1}{2}$ Mil i Søen; den samme kaldis Taat. Et got Musqueteschod lidet nordlig en Vester ligger een blinde eller fløyen eller flach Sand. Længden imellum den SO. Odde och Kiercheholmen och til Taat er noget mer end en Fierings Vey eller Mil.

NW. udfraa Boeholmen langs ligger et langt Skiær, W. Skiær kaldet, och fraa sammes NW. Ende liger och nogle Skiær, som hæder Jomfru Skiær; disligeste och ligger der nogle SO. ude fraa Græsholmen, blandt dem er nogle blinde; disse samme smaa Skiær lader sig nochsom til Siune udi Indseylingen. Et Musquetskod ONO. ud fraa Græsholmen ligger Skaanske Reef, stening Grund, paa $2\frac{1}{2}$ Fv.; paa samme er der for nogle Aar siden blefuen en skaansk Schude, hvor efter de den nu kalder.

Nordvardtz ud fraa Kiercheholmens nordre Odde och NO.vardtz fraa Boeholmens nordre Hjørne ligger Skuden, er en trind steenaglig Grund, hvorpaa er $2\frac{1}{2}$ Fv. Vand; denne sampt bemelte Skaanske Reef tager Søens Styrtning op och hjælper at gjøre Hafnen imellum Holmerne.

SO.vardtz ud fraa Skalche Naben eller Boeholms sydre Hjørne ligger tuende Skiær, Snarcheren kaldit, noget lidet under Vandit; dee samme maa man tage sig Vare for udi den sydre Gatz Ind- och Udseyling med Skuder eller andre Fahrekuster.

Ertholmene er besuerlig at lode sig til om Natte-tiide eller i mørch Veyr, formedelst der tæt hoes Kiercheholmens SW. Odde er 30 à 40 Fv. dybt. Lidet om til Syderst bædre findes 50 Fv., och Øster om ved Oster-

skiærene er 60 Fv. dybt; desligest gaar det och steylt op til dee andre Holmer.

Inden N. Enderne af Kiercheholmen og Boeholmen S. vardtz ind, der er temmelig goed Hafuen, huor 4 à 6 af Hans Kongel. Mayts. Skibe kand hafue Rom til at lige paa 7 à 6 Fv. Och inden for dem kand en goed Deel smaa Skiberom ligge paa goed Sand og Græs Grund beskiøt for alle Vinde.

Paa Kierchholmen ved een Steen Kierchedige, hen imod Kaarsset ved een stoer Steen Helede, er en Kilde, hvoraf fersch Vand kand tagis, huor vidt den formaar. Ellers faar mand noget fersk Vand paa Boeholmen i Potter eller Vandflasker. Brendevin er der inlet, Torsch och Sild er der vel at bekomme om Sommer och Høst, da Fischerne er der ofuer.

Om Hafnen at indseyle, naar mand kommer af
Wester.

Naar mand efterschrefne ichun kiender vel: Græs- och Boeholmerne samt Vesterschiæret och Jomfrueskiæret, daa seyles lige O. mellum Jomfruskiæren och Græsholmen indvardtz, til mand kommer noget ner Hiørnet af Boeholmen; der lader man Ancher falde paa 8 eller 7 Fv., och der tøner op. Dernest skal man hale sig ind sydvardtz i Hafnen med Kabeltou eller Pertlin och der paa 7 eller 6 Fv. fortøye sig til bæge Sider paa Holmene. Siden skal Ancheret lættis med Baaden, och fører mand det lige udfor Skibet igien til at fatte bædre Grund.

Hafnen at indseyle af N. eller NO. kommendis.

De som kommer af N. eller NO. och vil søge Hafn, skal i Seylads betiødtz laue och danne det saa, at der stædtze kand sees imellum bæge Holmer, nembl. Boeholm och Kiercheholm, til at verre fri for det Schaansche Reef och Kulden, och løbe saa samme Mied eller Mercke

an noget saa ner hen imellum bæge Holmenis Odder, och der paa 8 eller 7 Favne kaster mand Ancher och lader op tørne, formedelst Hafnen er ichun liden til at svaye inden for. Siden firer eller haler man Skibet indvardtz 7 eller 6—5 Fv. efter Begiering, och der til bæge Sider fortøyer, och skrinckle sine Landtover; siden lætter man Ancheret op igien med Baaden och fører det nermere ind och udfor Skibet, at faa bædre Grund for Anchertouen och Ancherit, udi Henseende paa 8 Fv. eller 7 Fv. er stenig Grund, saa liger Skibet vel.

Om det syder Løb at udseyle med Skuder eller andre smaa Skiberum.

Dette sydre Gab at udseyle med smaa Farekuster er periculeus formedelst Snarckerne och Løbetz Snefrighed, men smaa Skuder eller Fartøy, som ligger i Hafnen och sig til bæste vil det sydre Løb udseyle, paa de 3 à 3¹/₂ Alen deris Gang ichun StW. och ved Kierchholmen did¹), och formedelst dette snefre Løb och Snarckerne, som daa blifue om Styrbord, verre forsichtig.

Ringer.

NB. Dersom der blef Ringe indsat eller indhuget paa huer af disse 2de Holmer at fortøye Skibene ved, det var de Siøfarende heel gafnligt.

Siøetynder.

Saa och at der maatte legis 2 smaa Tynder, een paa Kulden, den anden paa Skaanske Reef om Foraarit, huilche igien sidst paa Foraarit²) af Fiskerne skulde optagis i Bevaring til Foraarit igien at udlegge. Saadant var och en hielpelig Ting, der Skiberum, som om fersk Wand nyder Hafn, schulle gierne gifue een ringe Hafnepeng til deris Vedligeholdelse.

Om Hafnen for Rønne.

Rønne holdis for den fornemiste Kiøbsted paa Bo-

¹) Her synes noget oversprunget eller forskrevet. ²) Efteraaret?

ringholm; fraa samme strecher sig 2de stenig Refue siøevaardt ud, huer fraa sin Ende af Byen; den N. af dennem langer 215 Fv. SWtS. ud, indtil den vorder $2\frac{1}{2}$ Fv. dybt; den S. af dem langer 260 Fv. NWtN. ud, til den samme och vorder $2\frac{1}{2}$ Fv. dybt. Det snefrigste imellum samme Refue, huor Skibene skal løbe ind, er 148 Fv. bred och 4 Fv. dybt paa det grundeste; siden indad bedre vorder der 5, $5\frac{1}{4}$ och vel $5\frac{1}{2}$ Fv. dybt. Inden samme Refuer, och tuers ofuer Hafnens viderste, er 474 Fv. langt, och mest mit udi langs samme Lengde rammis $5\frac{1}{2}$ Fv. dybt.

Naar disse steengrusede Refuers Udstrechning ansees, synes een naturlig Hafn, naar Refuene ellers med Steene vorder forøegit, saa at paa deris yderste Deel kand giøris Grund til at tage Brudet op af Søen, paa det Søevindene iche inden for Refuene for megen større Søe skal foraarsage; Steene er der noch strax hos.

Udenfor disse Refue paa 7 eller 8 Fv. er steened och Spild [?] Grund, och er slemt at lige Landet nermere end paa 9, 10 eller 11 Fv.

Om Bagbord eller ved den N. Side udi Indseylingen hafuer Forfædrene funderit een vacker liden Hafn for en half Snes Farekoster eller Skuder at ligge vel beuaret; men formedelst Efterkommernis Nachlæssighed, som der nu om Stunder er, er den med Skarn nu mest opfyldt, saa den her efter ey vorder passelig nyttig, med mindre at den høygunstige Øfrighed giver Befalning det at holde ved lige, som deris Forfædre har bekostet; det samme och paa de andre Stæder at giøris.

Om at indseyle paa Rønnes inderste Reed.

Dersom nogen kommer af W. eller tuert af Søen och achter sig imellum Refernis Pynter ind paa Rønnes inderste Reed, daa skal der udi Seyladsen saaleedis omgaaes: Knuds Kierche med een stump Taarn, som staar nest

ofuen Rønne Kierche, kommer lidet ved den S. Side af Rønne Kierche, saa som en Vogns Lengde, och daa liger de udi Indseyling ONO. paa bemelte Kaars och Merche, seyler mand dog lige Reeden ind imellum Re-fuenes tøreste, som er 4 Fv. Siden indvardtz bædre paa 5 Fv. maa mand kaste Ancher paa 5 Fv., och daa kømmer Skiberummet at ligge paa $5\frac{1}{4}$ Fv. dyb, Sand Grund, och ligger vel noch for alle Vinde, uden dee som falder imellum W. och SSW., huilche der giøre store Siøe paa samme Reyd; men er Farkusten mindre, daa kand den hale sig ind i den liden ommelte Vinterhafn til at være sicher. Store Skibe maa paa bemelte Mercher sætte ud paa Reyden paa 9 Fv., der er rød lerig Grund, $\frac{3}{4}$ Muhl Veys fraa Landit.

Om Arnagers Beschafenhed.

Een Muhl SO. fraa Rønnes S. Hiørne der ligger et Fischeleye, heder Arnager. Rætt neder ved deris Strand, som Baadene ligger, der strecher sig et steen-grused Reef SSO., $\frac{1}{4}$ Streg østligere, een stif Fiering Veys søevardtz ud; paa samme er dybt ofuer til $1\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}$, 3 och 2 Fv., och somme Stedtz ichun 1 Fv.

Een Stædtz igienem samme gaar et Skaar eller Gab paa 2, $2\frac{2}{3}$ och 3 Fv., huor smaa Farekuster kand seyle ind imellum, och bag dette Reef paa $3\frac{1}{2}$, 4 och $4\frac{1}{2}$ Fv. och 3—2 Fv. kand lige i Beschyt for SSW. och W. Vinde, dog ichun paa steenflised Grund, snart som brolagt.

Men $\frac{1}{4}$ Mil SO. fraa Arnager til Lands ligger Soes Odde, huorfraa et lidet Ref udschyder; af samme Odde staar een Bauen; 530 Schrid sydvardtz der ud fraa ligger een blind Klippe, kaldes Blach, paa samme er 2 och somme Tiidtz ichun $1\frac{1}{2}$ Fv. dybt. Ud fraa Soes Odde och hen til samme blinde Klippe er dybt 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Fv., och tæt omkring samme er 7, end vel $7\frac{1}{2}$ Fv.,

och fraa samme blinde Klippe S.¹⁾ vardtz ofuer til Arnager rætt S.¹⁾ er mest 8, 7 och 6 Fv., och en goed Distantz ind ad Arnager imellum Refuedtz Ende och Blach; her imellum Refvet och Landet blifuer der 7, 6, 5, 4, Fv. tæt advant och siden mindre ind til Siælleskiæren, som er tæt hos Arnager; det samme ligger ofuen Vandit, och hos den er der dybt 1 Fv. imellum Landet.

De Svendske har giort stoer Eftertenchning och Umag til at vilde her hafue en Hafn, formedelst efter Øyesynet och denne Afriidtz skulde det vel passe sig; men formedelst at alle Stedtz imellum Refvet och Landet er det saa steningt, saa som det var brolagt, til med er der ochsaa ingen Reyd eller Hafn for en S., SO. och SSO., saa ingen troer nepelig, at der kand verre Hafn.

Betenchning om Hammers Søe kand giøres til Hafn.

Hammers Søe er ved een thou Mosquetskod i Lengde och een i Bredden, med nogle Helder eller store Steene udi. Paa geometrische Maner hafuer ieg med goede mathematische Instrumenter observert, at bemelte Hammers Søe er $9\frac{6}{10}$ Føder Rinske eller $5\frac{76}{100}$ Sædlandsche Alen høyre end den salte Søe, och er imellum bæge Søer befunden $202\frac{6}{10}$ Roeder eller $1215\frac{6}{10}$ Sælandtz Alen Sand Grund, huoraf nochsom kand sluttis, at den kand udskiæris til at vorde horizontalig med den salte Søe, och som bemelte Søe mest ofuer alt er befunden 7 Fv. eller 21 Siælandtz Alen dyb, och disse $9\frac{6}{10}$ Rinske Foed eller $5\frac{76}{100}$ Siælandtz Alen vorder fraa tagen, daa resterer $15\frac{24}{100}$ eller ner noch $15\frac{1}{4}$ Alen fra Hammers Huus Søes Dybede, daa begge Søer er horizontalig.

Nu schulle der imellum begge Søer grafuis Dybde och Brede, at Skibene kunde ligge inde bag Hammen; men saa som at Søe Strand Bræden eller Flower-

¹⁾ Maa være en Skrivefejl for N.

maaled¹⁾ er af Steen och Klipper, saa synes umuligt at faa igiemen grafuit.

Hermed ender altsaa »Bagge Wandels Bornholmske Lods«. For Fuldstændigheds Skyld medtages ogsaa Jens Sørensens Tillæg:

A^o 1704 ieg self observerit og afpeilet ved
Boringholm.

Rønne. Ved Knuds Kiercke staar 4 høye Asche-træer hos; imelum bege yderste Landpynter W. for Rønne strecher sig Haunen, imelum samme Landodder StO., der paa same Line Skibene ved yderste Bolværch ligger i Hafn. Paa Rønne Red ieg satte paa 10 Fv. dyb, grof rød Grusel. Ellers var alt indbedre Sten Grund og ulige Bond, saa 10 Fv., saa 7 Fv., saa igjen 10 Fv., det saa ofte. Der vi paa yderste Reden laae, hafde vi Knudtz Kierche noget Norden ved Rønne Kierche, det ofuer inderste Schibene, som i Hafnen ved Bolverchet laae, det in OtN. indadt. Kierchen og Casteltornet ogsaa $\frac{1}{4}$ Mil in StO., som bege liger ungefer 100 Fv. eller 200 Fv. inden om Landpynters Linen. Yderste Reden er et Styche udenfor Landhuchernes Ref, der og lidt inden ved Linen liger Timans Sten med nogle Steene hos. Fraa inderste Reden til Kiercken ONO., fraa Kastelit til Knuds K. ONO50.

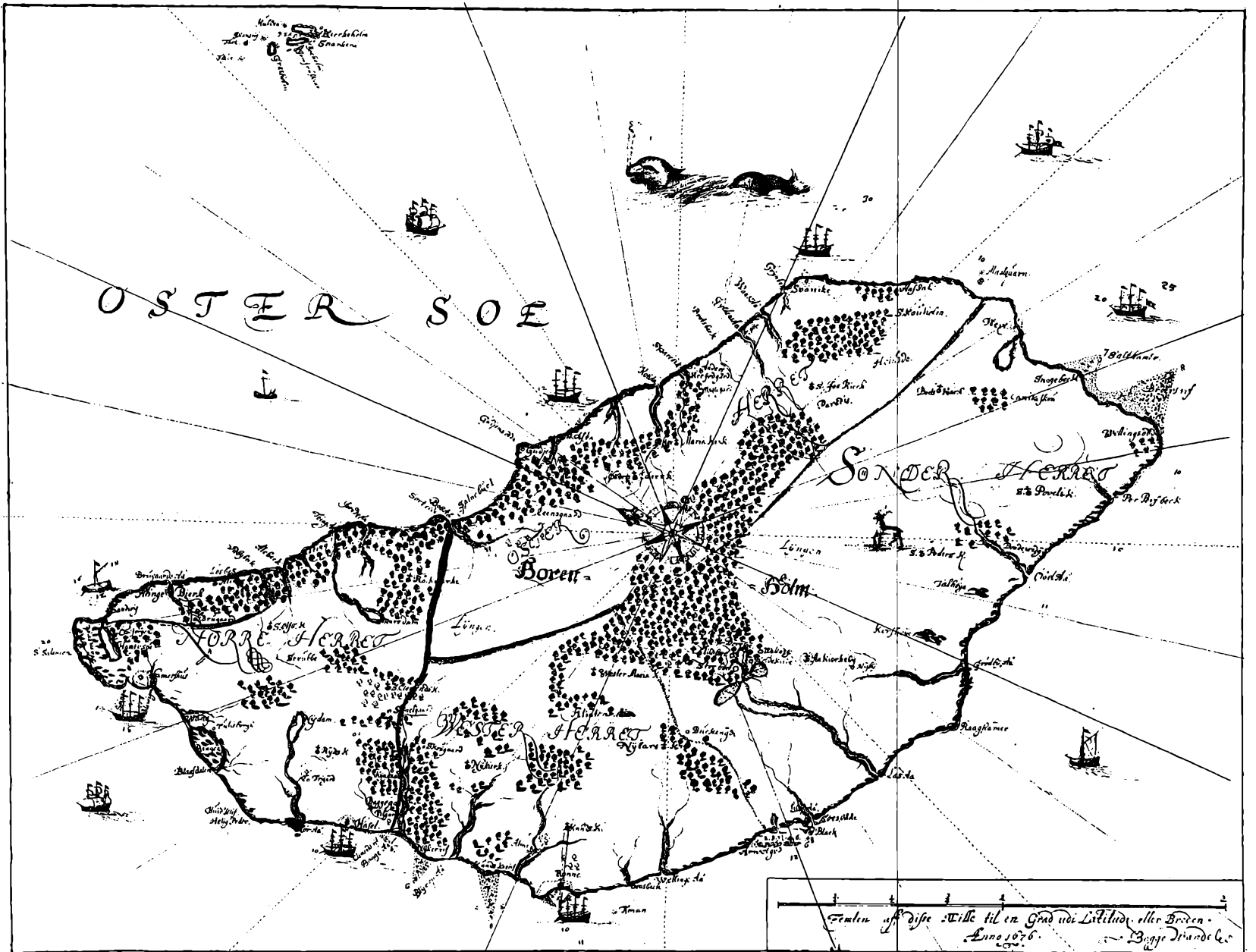
Yderste Landhucherne. Hasle norde Berg-huch her fraa Rønne $\frac{1}{4}$ Mil stif. Fraa Hasle Huchen til Hamerens Bergkant NNO. $\frac{3}{4}$ Mil, fraa Hasle Berg til Rønne Landpynt SSO5S. $\frac{5}{4}$ Mil.

Ny Kierche Ref S. ved Hasle $\frac{1}{4}$ M. ud. Knuds Kierche Ref N. ved Rønne $\frac{1}{8}$ M. ud.

Malquernen er en slett flad Steenflisse Schiær, lidet ofuen Vandet med laft Vand, en Kabel Lengde ner Landet, ligger $\frac{1}{4}$ Mil N. ved Næxe.

Fraa Hammers Huus til Hasle 1 Mil, saa til

¹⁾ Flodermaalet, o: Flodleje, Søbund.

BAGGE WANDELS KORT OVER BORNHOLM (1676).

Pacht & Crone Fotoilt.

Rønne 2 Mil, til Arnager 1 Mil, til Broers Ref 2 Mil; fraa Broers Ref Ø. Landtz til Snogebæch $\frac{1}{2}$ Mil, til Nexe $\frac{1}{2}$ Mil, til Suaniche 1 Mil, til Gudhiem 2 Mil; fraa Suaniche til Hammeren regnis inallis 4 Mil.

Rønne Reed fraa Byen ud SW. 8—10—11 Fv. Hasle Reed fraa Byen ud W. 10—12 Fv. Sandvigs Reed imellum Sandvig och Allinge 12—18 Fv. Svaneche Reed ud in Ø. eller OSO. 12—14 Fv. Næxe Reed fraa Byen ud Ø. 10 Fv. Arnagers Hafn.... 1 Chrestians Øe inde i Hafnen 8—5—4 Fv.

Broers Reef udskyder in SO., Quægsand Ræfler, $\frac{1}{4}$ Mil. Snochebæch Steenref, udi in Ø. $\frac{1}{8}$ M.; och Svaneche Huch Steenreef lit ud in NO. N. ved Arnager fraa Landhuchen udskyder Steen Reuet in SSO. forbi Arnager, der for Gatted ved Refuet liger en bred Steen, kaldis Blach, under Vandtz; der gaar Hafnen in N. ind. Imellum Arnager og Broers Reef $\frac{1}{2}$ M. ud falder Stenche¹⁾ Steen och maa ey seyles for nær.

Adlers Grund fraa Broers Reef ungefer in W. eller WSW.

Dauidtz Grund er een lang Steenknalle, Torschegrund, siges dyb 10 Fv., strecher sig in NV. och SO. $\frac{1}{4}$ M. lang; den liger imellum Hammers Huus och Zimbres Hafn, dog nest Hammers Huus.

Tattehall liger fraa Christians Øe af in VNV. $\frac{1}{4}$ M. med sine omliggende Steene och Klæper.

Fraa Christians Øe til Broers Reef 5 smaa Mil; til Svaneche StV. siges verre 3 smaa Mil; til Hammers Huus...

Kierchholmen lang in N. 370 Fv.; bred 200 Fv. Booholmen N. lang 190 Fv., bred 40 Fv., 96 Fv. Græsholmen in W. lang 110 Fv., bred 150 Fv. Imellum Booholmens N. Ende til Græsholmen VNV. 120 Fv. Der er 3 Bomme paa Lengde tuers ofuer Hafnen. Yderst

¹⁾ Der menes vel: enkelte, isolerede Sten.

i Gatted imellum Booholm och Kierchholm 46 Fv. bred. Fraa Græsholms W. Ende til Tat in N. 290 Fv. Tat er lang in NO. 60 Fv.

Dybet imellem Græsholmen och Booholmen 10 Fv., imellem Booholmen och Kierchholmen ved Bommen 8—7 Fv., saa indadt: 6 à 4 à 3 Fv. ved Broen; saa S. uden ved Broen: $1\frac{1}{6}$ Fv.; saa imellem de smaa Reef inden ved dem: 4 Fv., saa 3 Fv. Siden tager Dybet [til].

Imellem Kullerne och Kierchholmen 8 à 7 Fv., mens uden omkring Øerne paa alle Sider er hel dybt, nembl. 12, 14, 20, 30 Fv. dyb.

Ieg self afpeylet fraa Suaniche Huch til Chrestiansø NNO5N.; til Gudhiems Huch NV.

Beretning af Styrmand Peter Jansen i kongl. Tieneste, boende i Wide Elifanten i Springgaden: at A^o 1678 in Mayo hand med paa Schibet Printz Jørgen, som stach dyb 23 Foed, under Adm. Jens Rodtsten i stille Labering, godt Vær, tørnidt paa Grond en Gang og slap løs, anden Gang tørnidt och stod fast, motte læmpe Stycherne och slap løs, kunde see Gronden, der laa Mursteen derpaa, det imellum Boringholm och Jasmunt¹⁾.

II. »Stjernens« Overvintring 1683—84.

Bagge Wandels Indberetning havde jo egenlig ikke været videre opmuntrende for Regeringen; saa meget var sikkert, at det vilde koste mange Penge at faa indrettet et af de Steder, der kunde være Tale om, til en Havn, som kunde yde Skibene virkelig Sikkerhed. Det var derfor ganske naturligt, at man lod hele Spørgsmaalet bero, saa længe Krigen varede. Men næppe var Freden sluttet (1679), før Sagen blev genoptaget; Krigen havde jo ikke virkeliggjort de Forhaabninger, man havde knyttet til den, om Tilbageerobring af de tabte Lands-

¹⁾ Det har vel snarest været paa Adler-Grunden (5,8 m.).

dele, og Spørgsmaalet var altsaa stadig lige brændende. Allerede i 1680 sendtes da Adm. Span og Major Clary over til Ertholmen for at foretage en ny Undersøgelse, og Sagen kom denne Gang saa vidt, at der endnu samme Aar blev givet Ordre til at sætte Arbejdet i Gang. Men derved blev det. Sandsynligvis har man været betænkelig ved at sætte saa store Bekostninger ind paa en saa lille Plet, og man har i alt Fald først villet undersøge grundigt og endeligt endnu en Gang, om der dog ikke var Mulighed for at finde et passende Sted paa selve Bornholm, hvad der af mange Grunde maatte være langt at foretrække. Under disse Overvejelser fæstede Tankerne sig atter mere og mere ved Arnager, og det blev nu besluttet først at underkaste denne Mulighed en sidste grundig Undersøgelse.

Den 8. Oktbr. 1683 afgik da følg. Ordre fra Admiralitetet¹⁾:

Saasom H. k. M. allern. haver anbefalet Hr. General Quartermester Hofman at begive sig til Borringholm, der at afdybe og afpæle Havnen Arnak og derover et rigtig Kort forfatte, og han nu til den Ende med Fregatten Flyende Abe overgaar: Da anbefales hermed Søkaptajnen Bagge Knudsen Busch, at han tillige med Fregatten dld overgaar og efter Ankomsten gør bemeldte Hr. Gen. Qvm. Hofman al mulig Hjælp og Assistentz samt fornøden Underretning, hvis hannem bekendt er, til saadant hans forehavende Ærindes des bedre Fyldestgørelse, og at H. k. M. ved Hjemkomsten om al Havnens Beskaffenhed kan bekomme fuldkommen Underretning.

Datum Admiralitetet d. 8. Octbr. 1683.

Niels Juel   Chr. Bielcke.   H. Span.

Men ikke nok hermed. Man besluttede endog straks paa staaende Fod at lade anstille et praktisk Forsøg med Hensyn til Stedets Brugbarhed som Havn, ganske simpelt ved at lade et af Flaadens Skibe overvintre der. De ad den Vej indvundne meteorologiske og hydrografiske Erfaringer vilde give det sikreste Svar paa de derhen hø-

¹⁾ Admir. Copibog 1683, fol. 262 b.

rende vigtige Spørgsmaal. Til Leder af dette vovelige Eksperiment udsaa man Kapt. N. L. Barfod, som d. 24. Novbr. 1683 fik tilstillet følg. Instruks¹⁾:

Efter H. k. M. allern. Vilje og Befaling og til højstbemeldte H. k. M. Tjeneste beordres hermed Søkapt., ædle Niels Lavritzen Barfod, at saa snart Vind og Vejrlig hannem vil føje, han da paa underhavende Fregatte Stjernen letter Anker, gør Sejl og begiver sig paa Rejsen directe herfra til Borringholm. Did kommende skal han Fregatten oplægge udi Havnen Arnak og aftakle lade, samt dens Redskab henlægge til god Forvaring paa Landet indtil Foraaet. Selver haver han tillige med Sø-Lieutenanten Lavritz Munch og Folket (som med ham paa Fregatten ordonneres, og han udi Kvartererne kan fordele, saasom han det bedst og gavnligest befinder, at de kan conserveres og blive ved Magt) Vinteren over at holde god Vagt, saaledes at altid enten han selver eller Lieutenanten er om Borde, der flittig at observere:

1. Hvad Vejr og Vind det daglig monne være, og hvis remaquabelt kan forefalde.

2. Naar Vinden er lige ind i Gabet, om Vandet da voxer, og hvor meget, hvad for Styrtning og Rulling af Søen indløber, samt med hvilken Vind der er højest Vand.

3. Om Revene med anden ordinær Storm meget støtter af Søen, om der inde i Havnen er slet Vande ellor Rulling, og med hvilken Vind Rullingen gaar stærkest.

4. Og for alting, om det Rev, hvor Stenen kaldet Blak ligger, gør for Havnen megen Beskyt.

5. Om Isen, naar Isgang er, sætter sig udi Havnen eller paa Revene, og om Skibene, som udi Havnen ligger, af Isgang kan have nogen Fare, eller om de der bekvem kan ligge, til at holde Vinterlager.

6. Skal han rigtig afpæle Havnens Dybde overalt, og hvad for Grunde der er rundt omkring.

7. Haver han sammeledes at lade afpæle og efterse, om det vel skulde kunne gøre nogen Tjeneste til at betage den Rulling, som ved Aabningen kunde indkomme, dersom man for Havnen lod synke 3 à 4 Skiberumme.

Hvilket altsammen, og hvis videre han udi en eller anden Maade kan optænke og forslage til forberørte Havnens Opkomst eller Forbedring, han rigtig skal annotere, og derover saa vel som over alt andet mærkværdigt passerende holde Journal og Bog, til at kunne ved Hjemkomsten derom gøre pertinent og special Rapport.

¹⁾ Admir. Copibog 1683, fol. 309.

Og saasom H. k. M. allern. haver befalet, at udi H. k. M. Skove paa Borringholm skal udvises og af Bønderne der paa Landet hugges og til Stranden føres 20 af de allerstørste Asketræer og lige Antal Almetræer, da haver Kaptajnen ved Ankomsten til Borringholm sig at adressere til Obercommandanten og Amtmanden, velædle og velb. Benedix von Hatten, at af ham efter medgiven Ordre behørig Anstalt til forberorte Træers Udvisning, Hugning og Afkørsel til Landepladsen Arnak sker, ved hvilken Udvisning han selv skal være tilstede og tilse, at H. k. M. udgivne Ordre bliver efterlevet, med de dygtigste og allerstørste Træers Udvisning, samt ordonnere, hvorledes de skal fældes og kappes, nemlig udi runde Blokker, og ikke udi Kløvninger, saa at baade af Stammerne og Greenerne kommer til Nytte alt, hvis tjene kan til Blokke-Tømmer. Ligervis haver han at paadrive, at Afkørselen til Stranden uden Forsømmelse bliver fortsat, naar Aarsens Tid det vil tillade, og naar Foraaret ankommer samt sejlbare Vejr vorder, indtage Fregattens fulde Ladning deraf og Hidrejsen befordre til Losning. Udi det øvrige og for alting haver han for Folkenes Conservation og Forplejning uden Klagter at drage tilbørlig Omsorg, bruge god Sømandsskab, og sig ellers saaledes stedse anstille, som han det agter at forsvare og bekendt vil være.

Datum Admiralitetet d. 24. Novbr. 1683.

Niels Juel   *Chr. Bielcke.*   *H. Span.*

»Stjernen« afgik fra Kbhvn. d. 30. Novbr. 1683, men mødte straks saa haardt og ugunstigt Vejr, at der hengik hele 14 Dage, før den naaede sit Bestemmelsessted. Og selve Overvintringen blev for Besætningen en saadan Kæde af Møjsommeligheder og Lidelser, at man skulde tro, det havde drejet sig om et Sted i Baffinsbugten eller Sydishavet; og saa endte det endda med, at Skibet forliste. Ganske vist var det ogsaa en exceptionel haard Vinter. »I Begyndelsen af Januar tog Vinteren fat med haard Frost. I Februar var Sundet og Bælterne saaledes tillagt, at man kørte med Slæder derover. Endnu i Marts kørte man over Limfjorden. Man mente, det var den haardeste Vinter siden 1608.«¹⁾ Ogsaa i det øvrige

¹⁾ C. J. H. Speerschneider: Om Isforholdene i danske Farvande. 1915. (Mét. Inst. Publ. Nr. 2.)

Evropa, selv i Italien, følte denne Vinter som usædvanlig stræng.

Det vil derfor formentlig have sin Interesse at stifte nærmere Bekendtskab med Forholdene under »Stjernen«s Overvintring ved Arnager, som jo i sig selv var et enestaaende Eksperiment. Og i den Henseende er vi saa heldig stillet som muligt, idet ikke blot Kapt. Barfods, men ogsaa Lt. Munchs Journal er bevaret (i Rigsarkivet). I det følgende gives derfor et Uddrag af disse, aldeles overvejende dog af sidstnævnte, da den er livligere og mindre stereotyp end Barfods.

Ydermere haves paa Søkortarkivet (Ant. Kort, II, 240) en af Barfod tegnet Kortskitse over Arnager Havn, som maa være afgivet sammen med hans officielle Rapport, og da den har en særlig Interesse netop i Forbindelse med Journalen, meddeles der her en Gengivelse ogsaa deraf¹⁾. Ved Hjælp af dette Kort faar man let det fornødne Overblik over den hydrografiske Situation: man ser den langstrakte Bugt mellem Arnager Odde og Sose Odde, og udenfor Bugten det undersøiske Arnager Rev, som fra førstnævnte skyder sig 1 Kvml. ned mod SO., samt det ligeledes undersøiske Rev Blak S. for Sose Odde. Derimod antydes de to »Gab« paa Revet, som Barfod og Munch kalder Mellemgabet og Lille Gab²⁾, kun ved Lodskudene. Det var her paa Blak og i Sosebugten, at den store svenske Transport af Kapitulanter fra Pommern strandede Natten 4.—5. Dec. 1678, hvorved henved 1800 Mennesker omkom.

¹⁾ Da Gengivelsen er saa stærkt formindsket (til c. $\frac{1}{8}$ af Originalen), er en Del af Paaskrifterne blevet helt eller delvis ulæselige. Iøvrigt lægge man Mærke til, at Milekalaen, efter hvilken Grundene i Søen mod V. er aflagt, er med Vilje gjort for lille i Forhold til Favne-maalet, der gælder for selve Havnen. At Kortet er af Barfod, staar udtrykkelig angivet paa Bagsiden. ²⁾ Svarende til nuv. »Store Gab« og »Mellemgab«.

Uddrag af Lieutenant L. Munchs Journal.

Fredagen d. 14. Dec. . . . »Gik vi til Ankers paa 3^{1/2} Fv. Vand, hvid Sand og store Stene iblandt, og havde Arnager Huk NNV. fra os og Sælstenen¹⁾ NVtV. fra os, og havde vi Pynten af Revet fra os S. og StO. og Blak SotO. fra os, og Mølledalén OtS. og OSO. fra os. Og straks begyndte vi at aftakle, slog vores Sejl fra, og strøg vores Stænger og Ræer.«

Løvedagen d. 15. Dec. »Udi Dagvagten Vinden VNV. med temmelig Kulte og Solskin. Udi Form. Vagten Vin-NV. Taklede vi rent af, lod vi skrænse vores Tove med alt det gamle løbende Redskab, saa meget som vi havde nyt at skære i Steden igen, og fortøjede vi for en SO., hvilken her er en aaben Vind, og der vi vandt stiv igen, stod vores Tover i Hold om store Stene, saa at vi havde stor Umage dermed. Udi Efterm. Vagten Vinden VNV. med en halv Storm, gik her stor Dønning af en SV. Udi Platfoden Vinden al ens, udi første Vagt Vinden SV. med Regn og Slud og en stiv Kulte, i Hundevagten lige ens. Brød stærkt paa Revet, begyndte Fregatten stærkt at slingre, det ene Borde op og det andet nede.«

Søndagen d. 16. Dec. . . . »Om Aftenen løb Vinden til en SSO. med en Storm, gik her temmelig hul Sø, thi gjorde vi vores Pligtanker klart til at lade falde. Slingrede Fregatten gruelig stærkt, saa at Raaholtet laa undertiden under Vandet. Om Natten Vinden SO. med en Himmelstorm med Sne og Slud, gik her temmelig stor Sø, og var ingen Beskyt i nogen Maade. I Hundevagten begyndte det saa haardt at kule af en SO., saa at vores Pligtanker maatte i Grund, og brød det overalt i den hele Havn.«

Mandagen d. 17. Dec. »Vinden S. med Sne og Slud og en stiv Kuling, gik her stor Rulling af en SO., brød det stærkt paa Revet og Blak. Om Formiddagen løb Vin-

¹⁾ Staves afvekslende »Seelest.«, »Selst.«, »Seldst.«, »Sielst.« o. s. v.

den til en SV. med en heller Kulte, brød det stærkt paa Revet, gik her en Kobbelsø, saa at Fregatten stærkt slingrede. Mod Aftenen løb Vinden til V. med en stærk Storm og Snefog og lægt Vande, brød stærkt paa Revet, og gik her Rulling af en SV. Om Natten maatte vi fire bort, og var Vinden og Vejret ens.»

Tirsdagen d. 18. Dec. »Vinden VNV. med en heller Kulte og Snefog, gik her Rulling af V., slingrede Fregatten hel stærkt. Om Middagen løb Vinden til en NV. med stiv Kuling, gik Dønning af en V.; Norden Strøm, som skar over Revet oppe imod Landet. Var temmelig højt Vande, og gik her hel krap Vande, som kobled imod hinanden. Om Natten i den første Vagt Vinden NNV. med smukt Vejr, udi Hundevagten Vinden NNO., alt med Stille og skarp Frost.»

Onsdagen d. 19. Dec. »Vinden NNO. med Stille og klar Solskin; N. Strøm, som skar over Revet oppe imod Landet; højt Vande, saa det stod næsten over Seldstenen; gik her nogen Rulling af en V. Om Form. var det hel smukt Vejr og stærk Frost; var vi ude at pæle og lodde her i denne Havn, og befandt vi, at imellem Blakken og Pynten af Revet er et stort Stykke Vejs, og er dybt: 4, 5, $5\frac{1}{2}$, 6, $6\frac{1}{2}$, 5 Fv. og er alt stenigt, med flade hvide Kalksten; langs Farvandet er 6, 5, 3, 5, 5, $4\frac{1}{2}$, $3\frac{1}{2}$, 3 Fv., alt med Sten, dog Sand iblandt, og somme Steds store Sten iblandt, saa at det hele Farvand er stenigt, uden alene for Mølle dalen er en Flekke af 70 à 80 Fv., der er fin Sand, og er derpaa dybt 3 og 4 Fv., dog straks derhos Sten igen. Hvor paa vi straks foer om Borde og halede under vores Tover, og befandt at de var helt spoleret; thi lettede vi vores Bagbords Anker, som stod ad den V. Val, eller mod Revet, og lod bedre sakke mod den Ø. Val, og lod det saa falde igen. Om Natten blæste det en Himmelstorm af en VNV. med Hagl og Sne, udi Hundevagten bedavet Vejret noget.»

Torsdagen d. 20. Dec. »Vinden NV. med en stiv Ku-

ling og klart Solskin; N. Strøm, som skar over Revet, højt Vande. Om Efterm. Vinden ens og en klingende Frost; gik her Rulling af en Vesten. Førte vi vores Sejl i Land og hængte dem paa Nylarsker Kirkeloft, eftersom de vare vaade. Om Natten Vinden paa NV. med godt Vejr og stærk Frost; slingrede Fregatten noget.»

24. Dec. »Vinden VNV. med en stiv Kuling, klart Solskin og stærk Frost. N. Strøm og højt Vande. Om Middag løb Vinden til en NV. med en heller Kulte og Frost. Om Natten Vinden V. med en Storm, brød stærkt paa Revet, gik Rulling af SV. og slingrede Fregatten saa stærkt, saa at vi tænkte, hun skulde have slingret i Grund, saa at Vandet løb den ene Side ind og den anden Side ud igen, og kunde ingen Mennesker staa paa Dækket.»

1. og 2. Juledag . . . »gruelig stærk Frost« og »bitterlig Frost og Kulde.»

27. Dec. »Tredje Juledag. Vinden SSO. med en Storm og hul Sø og en stærk Frost og gruelig Kulde. Ved Middag løb Vinden til en SO. med et grumt Guds Vejr, saa at vi laa for 3 Ankere, og var det saadan en Frost, saa at alt Vand, som kom over, var straks Is, og maatte vi continuerlig hugge Isen fra os, for at vi ikke skulde blive forfyldt. Brændte det overalt udi Havnen, saa her var ingen Beskyt i det allerringeste, og maatte vores Folk staa den hele Dag med Økserne udi Haanden til at hugge Isen fra os; thi hun var over 1 Fod forlastig af Is. Udi Efterm. Vagten Vinden SSO. alt med et haardt Vejr, S. Strøm og lægt Vande. Kom her en Parti Iskras ind udi Havnen og drev al udi Hukken ved Sellestenen. Om Natten bedaget Vejret noget, dog med en gruelig Frost, saa at vi continuerlig maatte hugge Isen fra os. I Hundevagten gik vores Slup i Grund, formedelst at Isen tyngede den under, og blev liggendes udi Baadsløberen.»

28. Dec. »Vinden SSO. med en laber Kuling og stærk Snefog, lægt Vande, frøs det bitterlig haardt, drev her

megen Krogis og Sne ind udi Hukken af Havnen, saa at man ikke kunde se Vand fra Seldstenen og ind ad Landet. I Form. Vagten Vinden ens med lægt Vande, frøs bitterlig haardt, saa at hvad Vand, som over kom, var straks Is, og maatte continuerlig hugge Isen fra os, at vi ikke skulde blive forfyldt med Is. Gjorde vi vores bedste at ville have Sluppen op i Skibet; mens der vi havde Taklerne derudi, gik Bolterne itu, som sad i Stævnerne, desligeste og Forstævnen, saa at vi maatte lade den drive agter igen udi Baadsløberen, thi den var forfyldt med Is og Sne. I Efterm. Vagten Vinden ens med haardt Vejr, drev en hel Hob Is inden Revet og stoppede til, saa at ingen kunde komme til os, og ikke heller kunde vi komme i Land, om det havde gældt vores Liv. I Platfoden Vinden OSO. med en heller Kulte og gruelig Frost. Vi maatte ideligen hugge Isen fra os. Udi første og Hundevagten Vinden al ens med en stærk Frost og Kulde, drev med Kraset bort VNV. over Revet ad Søen, og bedret Vejret noget.»

29. Dec. »Vinden i Dagvagten Ø. med smukt Vejr og en klingende Frost. Gik Rulling langs Landet, og drev Isen og Sneen mest bort igen. Om Form. Vinden ens med en klingende Frost, fik vi 2de Fiskerjoller til at bugserere vores Slup i Land og fik den straks op paa Stranden, og var Forstævnen og Hakkebrættet itu og Roret og alle Tofterne borte; kom straks vores Tømmermand i Land at forse [ø: efterse] den igen, og hug vi en liden Eg oppe i Skoven til Knæer og Indholter til den. Udi Efterm. Vagten Vinden ONO. med haardt Vejr og højt Vande og et stærkt Snefog; om Natten Vinden ens med Frost og Kulde, bedaget Vejret igen.»

30. Dec. »I Dagvagten Vinden NO. med Byevejr og Snefog, N. Strøm, haard Frost, højt Vande. I Form. Vagten Vinden lige ens, med en flyvende Storm og højt Vande. Mod Aftenen en gruelig Himmelstorm af en NO. med Frost og Kulde, maatte Pligtankeret i Grund, og

maatte vi hugge og bryde det fra Boven, før end det vilde falde. Maatte vi continuerlig hugge Isen fra os. Gjorde Kaptajnen Anstalt hos Amtskriveren om Forfriskning og Brændevad for Folket, eftersom de maa altid blive om Borde, om Skibet skulde conserveres, til at ise og hugge Isen fra os, og tilmed at de altid maatte gaa mest vaade og forfrosne. Om Natten bedret Vejret noget, med N. Strøm og stærk Frost og Kulde.»

31. Dec. »I Dagvagten Vinden NO. med smukt Vejr, N. Strøm og højt Vande; om Formiddagen Vinden ens med klart Solskin og Frost. Vandt vi vores Bagbords Tov ind og befandt, at det stod i Hold om nogle store Stene, og var det temmelig skafilet, saa det er Jammer, at vores skønne Tover bliver saa bedærvet paa denne stenige Bund. Om Efterm. Vinden ens med Stille og højt Vande; udi Platfoden Vinden NO. med Stille og højt Vande og en stærk Frost; udi første og Hundevagten Vinden og Vejret ens, med en stærk Frost og gruelig Kulde, saa at et Menneske fryser halv stiv, maatte vi hugge Isen fra os.»

Tirsdag d. 1. Jan. 1684. Nytaarsdag. »Gud give os et lykosaligt Nytaar! I Dagvagten Vinden N. med Stille og stærk Frost, N. Strøm, højt Vande. Udi Form. Vagten Vinden lige ens, med stærk Frost. Vandt vi vores Styrbords Tover ind og befandt, at Skrænsningen, som var om hele Tovet, var helt afskafilet og Tovet noget anrørt.»

3. Jan. . . . »Rejste Kaptajnen ad Skoven at udvise 20 Aske og 20 Alm efter de højædelige Herrers respektive medgivne Ordre . . . Slingrede Fregatten meget stærkt, at Raaholtet laa under Vandet; frøs det bitterlig haardt.»

6. Jan. »Helligtrekongers Dag. I Dagvagten Vinden N. med Stille og klart Solskin, højt Vande og stærk Frost. Udi Form. Vagten Vinden lige ens; vandt vi ind paa begge vores Tover, og stod de begge i Hold om store Stene, og var da temmelig skafilet. Om Efterm.

Vinden NNO. med Stilte og Frost. Samme Tid saa vi en Sejlere i Søen og gik om det Ost.»

8. Dec. . . . »Fik vi et lidet Nød til Forfriskning for vores Folk fra Amtskriveren og blev straks slagtet.»

10. Decbr. »I Dagvagten Vinden SO. med Stilte, gik en S. Strøm, var det klart Solskin. Var en Hob Krasis udi Havnen, og drev det over Revet V. ad Søen. I Form. Vagten Vinden ONO., alt med Stilte, og undertiden OSO. med en labret Kulte og helt klart Vejr. Thi tog jeg Styrmanden til mig og tog ud at pejle overalt udi Havnen inden Revet, og vilde se hvad Grund der var, eftersom det var et klart Vejr, og vi kunde se Bunden helt klarlig overalt. Da haver vi befundet, langs Revet ere tvende Gab, det ene kaldes Lille Gab, derpaa er 8 à 9 Fod, og straks derhos grundigt; det andet kaldes Mellemgabet, er paa 15 Fod Vand og 18 Fod. Imellem Pynnten af Revet og hen til Blak er dybt 4, 5, 6, 6, 5, 4 Fv., overalt stenigt og flade hvide Stene og somme Steds lidet Græsbund iblandt. Paa Blakken er det grundeste 9 Fod Vand, derhos en spids Sten, som en Jærnvægge [ɔ: Kile], derpaa er ikkun 7 Fod Vand. Imellem Blakken og Landet er dybt 3, 4, 5, 3, 2 Fv., store Stene og meget ueffen Grund. Langs Farvandet er dybt 6, 5, 4, 3, 3¹/₂ Fv. Vand, og befandt vi midt udi Farvandet lige ud for Mølledalen en stor Stenrøs med hele svare Stene, derpaa er dybt 3 Fv., og rundt omkring 5 Fv. Nok paa et Kabels Længde derfra ligger en stor Sten paa 3 Fv. dybt, og rundt omkring er 4¹/₂ Fv. dybt. Ellers langs Farvandet op og neder befandt vi stenigt overalt udi Havnen med store Stene iblandt, og havde vi ikke funden nogen bedre Plads udi den hele Havn end der, hvor vi ligger med Skibet, og er der og stenigt med store Stene iblandt og hel fin Sand. Til Middag spiste vores Folk frisk Kød. Kom Kaptajnen hjem igen, og drog jeg ad Skoven igen.» . . .

13. Jan. (»Efter Kaptajns Journal.«) »Maatte con-

tinuerlig hugge Isen fra os. Var ganske Hukken opfyldt med Krogis inden for Skibet. Til Middag spiste vores Folk fersk Kød . . . I Platfoden Vinden SO. med en heller Kulte, begyndte Isen at drive ind udi Hukken af Havnen igen. Udi første Vagt Vinden alt lige ens, drev der en hel Hob Is ind udi Havnen. I Hundevagten Vinden OSO. med temmelig Kuling og S. Strøm, kom her megen Krogis og satte sig uden Revet, saa vi havde vel Is over 2 Kables Længder S. fra Skibet. Var det en gruelig Frost og Kulde.»

14. Jan . . . »Var Havnen tilstoppet af Krogis overalt ud til Sose Odden; om Efterm. Vinden ONO., drev Isen bort S. for Skibet; i Platfoden Vinden SO. med temmelig Kuling, drev meget Is ind udi Havnen.»

Saaledes bliver det ved Dag for Dag: det fryser meget haardt, daglig maa de hugge Isen fra sig; Ismasser sætter ind og gaar til Søs igen, jævnlig maa de ise omkring Skibet. D. 18. Jan. kommer Løjtnant Munch tilbage og melder, at Tømmeret er hugget og bragt ud til Rønne. Sluppen, der nu var sat i Stand, blev taget om Bord, »paa det den ikke skulde synke af Is«. D. 20. Jan. »bundfrøs alt som var i Skibet, baade af Øl og Vand, saa at vi maatte hugge det ud og sætte det til Ilden, førend man kunde drikke og bruge det«. Store kvartertykke Isflager drev til Søs. Den næste Dag var Isen 9 Tommer tyk rundt om Skibet, og det laa, som det var fuldt lastet, »alligevel at vi continuerlig huggede Isen fra os, og vare vore Tover saa tykke frøsne med Is, som en Karl er tyk udi Livet, og det saa vidt som vi kunde under i Vandet se.« D. 24. Jan. . . . »kan vores Folk aldrig have tørre Klæder paa sig, for den idelige Isning.« 28. Jan. . . . »Vinden NV., stiv Kulte, N. Strøm, drev Isen ud af Hukken, og drev en Parti os forbi, og kom os noget for Boven, og tænkte vi ikke andet, end at det havde taget os med ad Søen, thi vores Anker gik med, saa at vi maatte med alle Mand ud paa Isen, at hugge det itu,

saa at det drev os forbi. Var det en gruelig Kulde og Frost, saa at vi frøs halv stive.»

29. Jan. »I Dagvagten Vinden N. med klart Vejr og en klingende Frost og Kulde, N. Strøm, højt Vande. Kunde man gaa ud paa Isen til Siellestenen. I Form. Vagten Vinden NO. med Stille, klart Solskin og stærk Frost. Saa vi megen Drivis udi Søen, som store høje Bjerge og hele Ejlander havde drevet, og kunde vi intet Steds se aabent Vand i Søen. Resolverede Kaptajnen at hale bedre ind udi Havnen imod Sielestenen, til at conservere Skibet for Drivis. Hvorfore vi tog alle Arnagers Fiskere til Hjælp at forhale Skibet. Og der vi vandt ind paa vores Tover, befandt vi, at det Tov, som stod ad Søen, var ganske to Strænger afskaftet, og det paa 2de Steder, saa at man det ikke kunde bruge, førend det blev spledset igen, og det var umuligt udi saadan en Frost og Kulde, thi det var saa stift som helt Træ, hvorfor vi maatte endevende det. Det andet Tov, som stod mod Landet, var en Tat enest afskaftet, og stod de begge to i Hold om store Stene, saa at vi havde en stor Besværlighed, førend vi fik dem klar igen. Udi Efterm. Vagten var Vinden NNO. med Stille og en klingende Frost og Kulde, førte vi vores sværeste Anker ud mod Revet paa 13 Fod, og det andet mod den østre Val paa 15 Fod Vand, og stak vi vores Bover [ø: Bøjer] af, paa det at naar Isen kom, den da ikke skulde lette vore Ankere. I Platfoden Vinden NNO. med Stille, frøs meget haardt; i første Vagt Vinden N. med Stille med Frost og Kuld; udi Hundevagten Vinden lige ens, N. Strøm, stærk Frost og grueligen Kulde; kom her en Hoben Is og satte sig et Stykke ude paa Revet, noget forbi Sielestenen, og kom os nogle Stykker for Boven og skulde have gjort os Skade, hvorfor vi maatte ud paa Isen og continuerlig hugge og bryde derpaa, til det gik i Stykker.»

30. Jan. . . . »Udi Efterm. Vagten Vinden VNV. med en Storm, Frost og Kulde, kom her en Hoben Is ind

udi Havnen over Revet og skød sig da saa op paa Revet. I Platfoden Vinden VSV. med haardt Vejr og Snefog, skød Isen ålt op i Havnen, vel 3 Lag tyk paa hinanden, saa at hun stod her somme Steds midt udi Havnen som smaa Bjerger, thi Isen stod i Grund; saa til al vores Lykke at vi forhaaleder med Skibet; thi dersom vi ikke havde forhalet, eller og Vinden havde saa vel om Dagen kommen af en sydlig Kant som af en nordlig Kant, da havde hun [o: Skibet] ålt været borte og forloren. Og det staar endnu i Guds Haand, om hun slipper eller ej, thi her ser ikkun slet ud for os med Is. I første Vagten Vinden SV., stoppet Isen ålt til herinde udi Havnen. I Hundevagten Vinden ålt ens; der Havnen var fuld, skød Isen sig op paa Revet og stod som høje Bjerger rundt omkring os, saa vi ligger nu i Isen vel fast. Dog mod Dag kom os nok et Stykke for Boven, saa at vores Ankere gik med, og maatte vi med alle Mand ind paa Isen at hugge og arbejde det i Stykker, og det var det sidste, thi da var Havnen helt fuld.«

31. Jan. »Udi Dagvagten Vinden SV. med betrukken Luft og Stille, stærk Frost og Kulde. Var den hele Havn tilstoppet med Is, og laa saa højt som store Bjerger baade paa Blakken og Revet og kunde vi ikke se aaben Vand udi Søen . . . Var Isen saa stærk, at vi kunde baade gaa til og fra Skibet i Land . . . førte vi et Stykke gammel Fortøjetov i Land og gjorde det fast om en Sten ved den øster Val, som kaldes Vældekindesten¹⁾, og gjorde der en af vores allerbedste Kabeltover fast paa, for en NO. Vind, om den kom hastig med højt Vande, som var at befrygte, at Isen skulde sætte os ned paa Revet, om saa skete, at vi straks kunde hale os ind mod Landet, og at Isen os da ingen Skade kunde gøre, eftersom vi continuerlig vækker [o: hugger Vaager] for vores Tover og Kabeltover og om Skibet. I Efterm. Vagten Vinden SV. med en Himmelstorm og Snefog og stærk Frost.«

¹⁾ midtvejs mellem Arnager Odde og Mølledal, se Barfods Kort.

5. Febr. »I Dagvagten Vinden VSV. med Stille, frøs det hel haardt, saa at vi kunde continuerlig gaa til Skibet. Kunde vi intet aaben Vand se udi Søen. Udi Form. Vagten Vinden SSO. og SO. med labret Kulte, stærk Frost og klart Solskin. I Efterm. Vagten Vinden SO. med klart Vejr og stærk Frost. Pejlede vi et Stenbjerg, kaldes Bakken¹⁾, fra Arnager Huk af in SSV. fra os, omtr 2¹/₄ Mil i Søen. Isen havde skudt sig derpaa og stod i Grund, og syntes som om det var et stort Ejland. Fiskere her paa Steden beratted, at den Grund eller Stenbjerg er lang omtr. 700 Fv. og udi Bredden 300 à 400 Fv., og er der ikkun 4, 3¹/₂, 3 Fv. dybt, og skal der ligge forfærdelig svare store Stene paa. Den skal være stejl paa begge Sider, mens paa begge Enderne er afgaaende Grund. De plejer at fiske derpaa, og det strækker sig NV. og SO. udi Længden.«

9. Febr. »I Dagvagten Vinden NO. med stiv Kuling og Snefog og Frost. Var al Isen borte af den V. og SV. Kant, og stod al den bortdrevne Is paa Bakken; thi Iset stod saa højt derpaa som Ejland Møen, saa havde det skødt sig op paa hinanden.«

12. Febr. . . »Var vi oppe udi Kongens Skov og hug 2 gamle Ege til Brænde for Skibet, thi vores Brænde var alt opbrændt, eftersom vi maa brænde baade Nat og Dag, formedelst at Folkene kan tørre deres Klæder; thi de ere altid vaade, formedelst den idelig Isen om Skibet.«

13. og 14. Febr.: Regn og Tøvejr. 13.—23. Febr. Afvekslende Frost og Tø, Regn, Slud og Taage. »Fik vi en Bødker om Borde fra Rønne, som skulde gøre os 7 Tøndebøjer til at lægge her paa Revet og paa Blak.«

1. Marts. »I Dagvagten Vinden OSO. med en flyvende Storm og klart Solskin og stærk Frost. Drev megen Is NV. paa, mens paa Bakken stod det nok [o: endnu] lige højt. Om Efterm. Vinden og Vejret alt ens; fik vores

¹⁾ Bakkegrunden, 4¹/₂ Kvml. fra Arnager, 5,3 m. Vand.

Bødker afbestilt og drog hjem igen. I første Vagt Vinden OSO. med en Himmelstorm og et grueligt svart Guds Vejr med Snefog og en stærk Frost. Udi Hundevagten Vinden og Vejret alt ens, med en stærk Frost og ulidelig Kulde.»

8. Marts. »I Dagvagten Vinden ONO. med en Storm, betrukken Luft og stærk Frost. Begyndte Isen at drive uden for Revet V. ad Søen, mens paa Bakken stod det nok lige højt. Udi Form. Vagten Vinden og Vejret alt ens, iste vores Folk rundt om Skibet og for vores Tover og vores Krydsvaager, thi de vare alle tilfrosne, og maatte vi endelig holde disse Vaager aabne, paa det at naar den Is gik bort, som laa inden for os, den da kunde være skilt ad og ikke gøre os Skade.»

10. Marts. »... Begyndte Isen stærkt at gaa bort uden for Revet.»

11. Marts. »Udi Dagvagten Vinden VtS. med en labret Kulte og stærk Frost. Om Form. Vinden SV. med Stille, begyndte det at muskregne [ø: smaaregne], og iste vi om Skibet og i alle vores Vaager. Om Efterm. Vinden ens med stiv Kulte og mistigt. Udi første Vagten Vinden SSV. med en Storm og stærk Frost; udi Hundevagten Vinden ens med en stærk Frost og Kulde.»

12. Marts. »Udi Dagvagten Vinden SV. med en heller Kulte, tyk Luft og Frost med Kujde. Om Form. Vinden SVtV. med en temmelig Kulte; lindrede det noget udi Vejret; begyndte Isen at komme igen, som gik bort med NO. og Ostlig Vind, dog ikke saa meget, som drev bort. Paa Bakken stod Isen nok vel fast, dog kunde man se, den begyndte noget at mindres. Udi Efterm. Vagten Vinden S. alt med labret Kulte og betrukken Luft, begyndte det at fryse igen. Udi første Vagt Vinden SO. med Stille og Frost, udi Hundevagten Vinden Ø. med Stille og Frost.»

13. Marts. »I Dagvagten Vinden NO. med Stille, betrukken Luft og stærk Frost. I Form. Vagten Vinden Ø. med Stille, lindrede det noget udi Vejret, iste om Skibet

og for vores Tover. Om Efterm. Vinden ens med labret Kulte, frøs det igen. Udi første Vagten Vinden OtN. med en stiv Kulte, begyndte det at muskregne. Udi Hundevagten Vinden OtN. og NNO. med en gruelig Himmels storm og Guds Vejr med Regn og Slud og et grueligt Mørke, saa man kunde ikke se det allerringeste. 4 Glas ude udi samme Vagt brød al Isen løs paa Sues Odde og fra Mølle dalen og kom os neder for Boven med saadan en Fart, saa at der hjalp hverken Kabeltov, som stod paa Landet fast, ikke heller kunde man faa Tid til at hale sig ind ved Kabeltove, for Isen kom saa gruelig haardt ansættende, og tilmed saadan en Mørke og Storm, saa at man hverken kunde se eller høre hinanden, og brast vores Ankertov og Strop, som stod mod den Oster Val, og skød straks alle vores Vaager tilsammen, og lod vi straks vort Pligtanker falde, og var det med stor Besværlighed, at vi fik det igennem Isen, thi Isen stod over Gallionen hen. Dog det hjalp intet, thi Isen knuste hende [ø: Skibet] i Stykker under ved Kølen, og løb den straks fuld af Vand, og førte Isen hende over Revet paa 6 à 7 Fod Vand noget S. for Sielestenen, og slæbte hun tvende svare Ankere med sig. Paa Revet kaste Isen hende helt om paa Siden, saaledes at Raaholtet laa neder i Vandet, ligesom hun straks skulde have kæntret; dog retted hun sig straks igen og sank paa Revet paa 9 Fod Vand og blev der staaendes¹⁾; ellers havde der aldrig kommen et levendes Øje derfra; thi havde hun kommet $\frac{1}{2}$ Skibslængde bedre over Revet, da havde Isen taget hende med ad Søen med Folk og alt. Sluppen, som laa ved Landet i Vaagen paa 3 Fod Vand, havde Isen skødt saaledes op, at den stod oven paa Isen, der Vaagerne gik tilsammen. Mod Dag, saa snart som Skibet var borte, begyndte Vinden og Vejret lidet at bedage.»

14. Marts. »I Dagvagten Vinden ONO. med en flyvende Storm, betrukken Luft og stærk Regn og højt

¹⁾ Paa Barfods Kort ses Vraget indtegnet tæt ved »Seesten«.

Vande. Var mest al Isen borte her udi Havnen, dog kom og nok nogle Stykker for Boven, saa at Skibet rystede derved, og tænkte vi ikke andet, end at det skulde straks tage os med sig ad Søen. Det er stor Under, hvorledes Skibet er kommet over det tørre Rev paa 6 à 7 Fod Vand, desligeste og Isen, eftersom den var saa tyk; thi der gik hele store Isbjerge over Revet paa det Sted, som ikkun var 2 à 3 og 4 à 5 Fod Vand. Straks det var Dag, gjorde vi vores Bedste at bjerge vores Sejl og Redskab, som vi noget tilforn havde faaet om Borde, og førte vi det i Land i Byfogdens Hus, og satte vi tvende af vores Folk Vagt derved. Om Efterm. løb Vinden til en Osten med en Himmelstorm og gruelig Regn, og maatte vi forlade Skibet; thi kunde vi intet udrette formedelst det haarde Vejr og den gruelige Brænding, her gik paa Revet, og den Styrtesø ved Skibet. Om Natten Vinden alt ens med en Storm og stærk Nattefrost.«

15. Marts. Man bjærger Stykker og Rapperter og alt staaende Redskab af Vanter og Stag, ligesaa en Del løbende Redskab. 16. Marts bjærges en Del af Provianten: Smør, Flæsk og Fisk, men Brød, Ærter og Gryn var ganske bedærvet. Endvidere Master, Stænger, Bovspryd, Kabeltove, Ankere, alt muligt Jærnbeslag og Bolte.

18. Marts. . . . »Om Natten Vinden paa en SV. med et Guds Vejr, med Storm og Snefog, blev Havnen ganske opfyldt med Is, saa at dersom Skibet ikke havde været borte tilforn, da havde det været nu umuligt at redde hende, thi Isen kom igen med lige saadan en Fart, som den gik bort, saa er her ikkun slet Vinterhavn til at bjærge noget Skib, naar her gaar Is.«

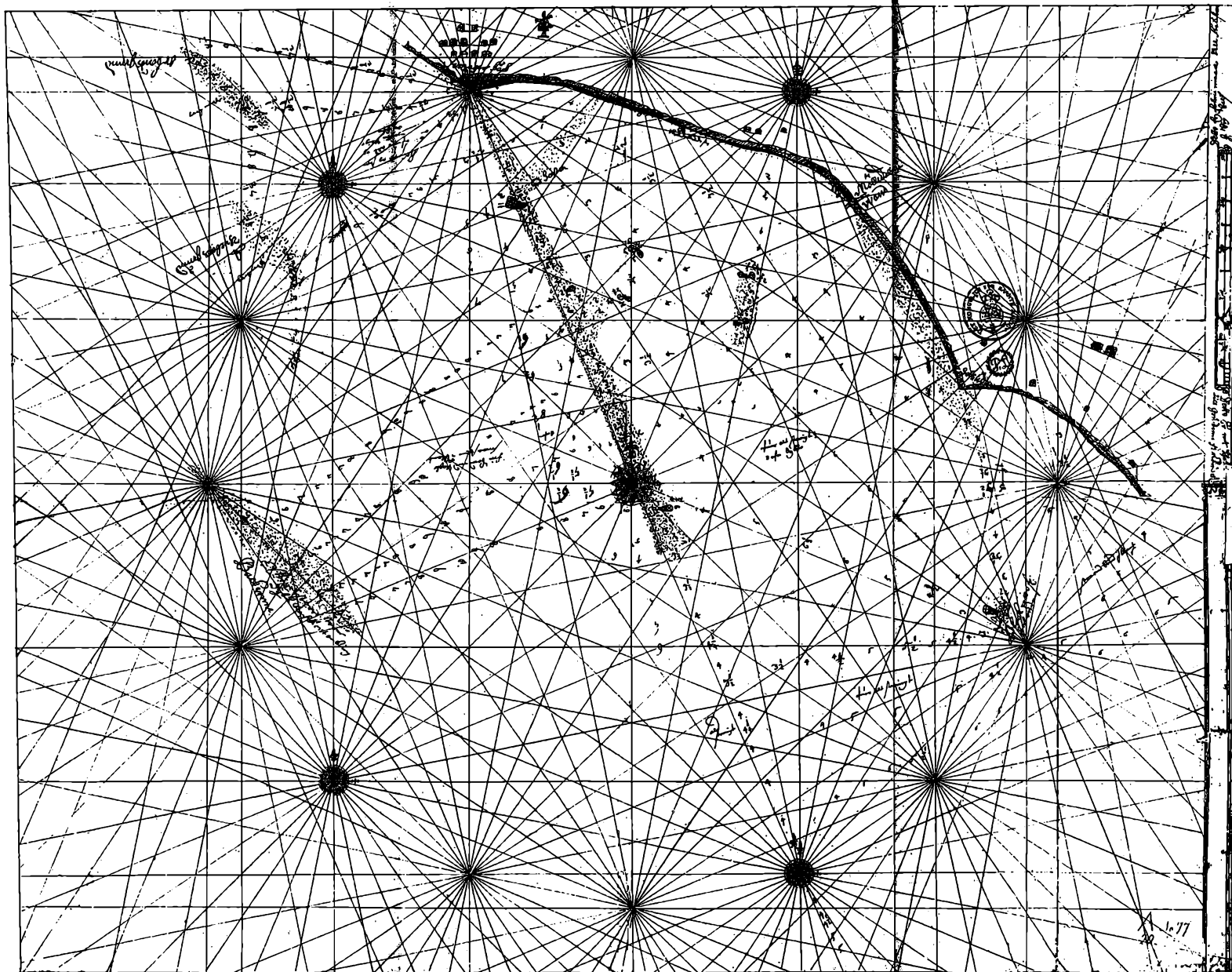
I de følgende Uger foretages Opmaalinger og Undersøgelser dels i Havnen og paa Revet, og dels paa Bakken og andre Grunde udenfor.

25. Marts [efter Barfods Journal], »som var Vor Frue Dag [ɔ: Marie Bebudelsesdag], Vinden VNV. med klart Vejr og Solskin, drog vi ud og glaned [ɔ: kiggede]

gennem Vandet efter Bunden og maalte Dybet overalt udi Havnen fra Arnager Huk af og ud til Blak . . . Drog vi ud til Grunden Bakkerne og maalte Dybet . . . . Ret paa Bakkerne havde vi ikkun $3\frac{1}{2}$ à 4 og $4\frac{1}{2}$ Fv., mens kunde intet ret vel komme til Grundene for de store Isbjerge, som stod derpaa. Rundt om Bjergene havde vi 5 à $5\frac{1}{2}$ à 4 à $3\frac{1}{2}$ Fv.; Isbjergene er udi Højde 8 Fv. Samme Tid pejlede vi Rønne Kirke fra os ret Norden, og Arnager Huk NNO. fra os, og Snogebæks Odde eller Brouers Rev ret i Øster fra os. Begyndte at kule op og med Taage, maalte drage tilbage igen . . . Folkene her ved Steden beretter os som i Nat imellem ungefer Kl. 12 og 1, som var Vor Frue Nat, da haver de hørt mangfoldig Vogne havde kørt op og fra Arnager og neer igen, og haver de hørt, at ligesom de havde taget Læs og paa, og naar som helst de kom til Stenbjerget, da holdt de stille, og det kraste og braste, ligesom de havde brødet med store Stænger og Bjælker paa Stenbjergene, og naar de kom tilbage igen, da kørte de meget fast, og naar de kørte neer ad Stranden, da ikkun langsom, ligesom de havde svar Læs og paa, og Vognene tudede, ligesom de ikke var smurt, og havde de set en Lygte med Lys udi oppe paa Bakken lige ud, der som Skibet staar. Nok beretter de, at de haver hørt en gruelig Susen udi Luften ligesom en Vind kule eller og en Sværm med Fugle, og derpaa haver de hørt 3 svare Kanonskud ret i Norden, og straks derefter haver de hørt et svart Kanonskud igen, og haver de hørt megen Plasken udi Stranden og paa Fregatten, ligesom der havde været 100 Mand derpaa at arbejde med Huggen og Banken. Og dette haver vi hørt af mange Personer, og alt kommer deres Tale overet; dog man kan tro deraf, saa meget man vil¹⁾.«

27. Marts. »Skærtorsdag. Vinden NNV. med laber

¹⁾ Denne lille »Spøgelsehistorie« er ikke omtalt i Lt. Munchs Journal.

KAPT. N. L. BARFODS KORT OVER ARNAGER BUGT (1684)

Kuling og klart Solskin. Stod Isen endnu paa Bakken. Om Morgenen foer vi ud for at pejle og observere Grundene udi Havnen; da haver vi befunden samme Tid tvende Stenklipper midt ude i Farvandet, den ene paa 9 Fod, den anden paa 13 à 14 Fod, og straks igen 3 og $3\frac{1}{2}$ Fv. . . . Mellem Blak og Mølledealen langs hen laa fuldt med Is, som var kommen ind og stod somme Steds i Grund og stod vel 4 Fv. over Vandet.«

29. Marts. . . . »Drog vi ud og maalte Revet, baade hvor langt det er og hvor dybt der er derpaa; da haver vi befunden, at Revet fra Arnager Huk og til Pynten af Revet paa 3 Fv. er langt 1040 Fv. omtrent, og strækker sig OSO. ud i Søen, og er der dybt først fra Arnager og til der som Skibet staar paa Revet: 2, 4, 2, 6, 7, 8 Fod; Skibet staar ret i Lille Gabet paa 9 Fod Vand; derfra og til Mellemgabet er dybt: 9, 10, 11, 12 Fod Vand; i Mellemgabet er dybt 14 à 15 Fod Vand. Noget S. for Mellemgabet skyder sig en Hage eller Rev ud i Havnen, derpaa er dybt 12, 13, 14, 15 Fod Vand. Noget fra bemeldte Pynt ligger en gruelig stor Sten, derpaa er dybt $2\frac{1}{2}$ Fv. Vand, medens rundt omkring $3\frac{1}{2}$ Fv. Vand. Fra Mellemgabet og til Pynten af Revet paa 3 Fv. er dybt: 2, $2\frac{1}{2}$, Fv. 10 Fod, 2 Fv., 13 Fod, $2\frac{1}{2}$ Fv., $2\frac{1}{2}$ Fv., $2\frac{3}{4}$ Fv., 3 Fv., alt hel Stenbjerg og ueffen Grund.«

31. Marts. Anden Paaskedag. . . . »Pejlede vi fra Arnager Huk af en Grund, kaldes Trebensgrunden¹⁾, som laa i en SVIV. i Søen omtr. 1 Mil fra os. Desligeste nok en Grund, kaldes Orbensgrunden²⁾, ret i V. fra os, og omtr. 1 Mil i Søen. Og maalte vi siden fra Arnager Huk af og til Trebensgrunden og befandt dybt: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, $9\frac{1}{2}$, 9, 8, 7 Fv. Vand; paa Grunden er dybt 7, $7\frac{1}{2}$, 8, $8\frac{1}{2}$ Fv., og er alt store Sten. Udi Farvandet er alt klippigt og stenigt, saa at der er ikke godt

¹⁾ nuvær. Højbratter (3,7 m.), 2 Kvml. fra Arnager. ²⁾ nuvær. Hvide-Mæhrn (3,4 m.), 2 Kvml. fra Arnager.

at gaa til Ankers. Hvad sig Orbensgrunden anbelanger, da er der lige ens Dybde fra Landet af og dertil, og er Farvandet og alt klippigt og stenigt, mens paa Grunden er dybt 6, $6\frac{1}{2}$, 7, $7\frac{1}{2}$ Fv. Vand, med Klipper og noget hvidt Sand iblandt, og er der heller ikke godt at gaa til Ankers. . . . Laa Isen endnu paa Bakken.»

1. April. »Tredje Paaskedag. Vinden SSO. med Stille og smukt Vejr og klart Solskin. Samme Tid drog vi ud at se overalt udi Havnen, eftersom vi grangiveligen kunde se Bunden og lægge Tønderne her paa Grundene udi Havnen. Og saa vi med største Forundring de tvende Stenklipper, som ligger lige ud for Mølle dalen, og som vi fandt d. 27. Marts; thi det er en hel Stenrøs, og er vel 80 Fv. langt, og ligger midt udi Farvandet. Paa den ene Ende er dybt 13 à 14 Fod, og straks igen $3\frac{1}{2}$ Fv.; derpaa lagde vi en Tøndebove [Bøje]. [Barfods Journal: Paa den anden Ende ligger en stor Sten, hvorpaa er dybt $1\frac{1}{2}$ Fv., og straks igen 3 Fv., alt stenigt, hvorpaa vi lagde en Tøndebove]. Denne hele Stenrøs er mest af en hel Klippe, og ligger der gruelig store Sten der paa det dybeste, som der er paa 3 Fv. og 1 Fod, mens hellers rundt omkring er 4 à $4\frac{1}{2}$ à 5 Fv. Vand, saa at mig undrer, at det ikke er tilforn set. Vi lagde og en Tønde paa den store Sten ved Revhagen paa $2\frac{1}{2}$ Fv. Vand og en paa Pynten af Revet paa 3 Fv.; nok en Tønde paa Blak paa $2\frac{1}{2}$ Fv. Vand. Siden maalte vi fra Sose Odden og til Blak og befandt, at det er langt 150 Fv. Vi lagde og en Tønde udi Mellemgabet paa $2\frac{1}{2}$ Fv. Vand. Siden maalte vi fra Mellemgabet og tværs ind ad Landet og befandt ikke dybere end $2\frac{1}{2}$, 3, $3\frac{1}{2}$, 4 Fv.; deriblandt fandt vi en stor Sten paa $2\frac{1}{2}$ Fv. Vand, og rundt omkring $3\frac{1}{2}$ à 4 Fv. Derpaa lagde vi og en Tønde. Siden imod Aftenen fore vi udenfor Revet og befandt dybt 3, $3\frac{1}{2}$, 4, $4\frac{1}{2}$, 5, 6, $6\frac{1}{2}$ Fv. Vand, alt fint Sand med smaa Stene iblandt, saa at der er langt bedre Grund udenfor Revet end indenfor.»

2. April. . . . »Kom her en hel Hoben Is ind udi Havnen, og maatte vi tage vores Bover hjem igen [Barfod: og saa mærke paa Landet, hvor hver haver ligget], paa det at Isen skulde ikke enten tage dem bort eller krøse dem udi Stykker.«

7. April. . . . »Om Morgenen saa vi første Gang en Sejler i Søen, siden Isen gik bort, og gik den om det Ost. Laa Isen endnu paa Bakken. Om Form. drog vi i Herrens Navn fra Arnager med alle vores Folk og Bagase til Rønne.« Herfra gik de efter nogen Forsinkelse ombord i en Smakke, der afgik fra Rønne d. 18. April, og »d. 19. April om Efterm. kom vi i Jesu Navn her til Ankers igen paa Reden. Gud være æret for Sundhed og godt Vejr!«

Hvor galt det end var gaaet, havde Barfod dog vundet den Overbevisning, at Arnager virkelig havde naturlige Betingelser for at kunne indrettes til en brugelig Havn, og han afgav en Rapport i den Retning til Admiralitetet, som paa Grundlag heraf gjorde følg. Indstilling til Kongen¹⁾:

Efter E. k. M. allern. Befaling følger herhos allerund. et Kort²⁾, forfattet af E. k. M. General-Quartermester Hofman, efter den Conferering, som holdt er med Søkapl. Niels Lauritzen Barfod, som efter E. k. M. Befaling haver overvintret ved Arnak, der at observere dens Situation og Beskaffenhed. Og beretter bem. Kaptajn, at i fornævnte Arnaks Havn sig vel i Orlogs Tid, om Fornødenhed det udkræver, kan retirere en halv Snes Fregatter, naar tilforne ved Mølle-dalen bliver gjort et eller to Batterier, saa svare Canons derpaa kan lægges, og det sammesteds ved Vandstedet bliver opfyldt og gjort saasom en Albue, at man der bekvemmeligere kan hente Vand, hvilken Albue efter Beretningen lader sig gøre med en ringe Bekostning. Ligeledes maa Revet fra Arnager Huk og til Mellemgabets opfyldes med Stene, som efter hans Formening let lader sig gøre, eftersom Overflødighed af Stene findes paa Landet, som dertil kan bruges. Det lidet Gab, dybt 9 Fod, vilde og forsynkes

¹⁾ Admir. Copibog 1684, fol. 100. ²⁾ Kendes ikke mere.

med 1 à 2 gamle Skuder eller Fartøj og de siden opfyldes med Sten. Derforuden kan det ude paa Revhagen lettelig opfyldes med Sten, for der at gøre saasom en Brabænk, hvorved i Tilfælde et Skiberrum kunde kolhales.

Videre beretter han, at paa Blak burde at lægges en stor svar Tønde eller Vaare, alt saasom allern. behager, for Skibenes Ud- og Indløb. Og naar som helst der saaledes bliver opfyldt paa Revet, betages herved den Rulling og Strøm, som Nordvestlig og Vestlig Vind foraarsager, saa man efter hans Formening der nok kan ligge, naar Tovene vel vorder skrænset, eftersom der overalt er stenig Grund blandet med Sand. Vi forbliver etc.

Niels Juel. Chr. Bielcke.

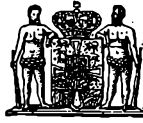
Datum Admiralitetet d. 10. Maj 1684.

Men Sporene skræmmede dog nok for meget: Arnager blev opgivet, og i Stedet blev der taget fat paa Befæstningen af Ertholmene, hvor endnu samme Aar Grunden blev lagt til det store Taarn paa Christiansø.

Som Kuriosum kan tilføjes, at 25 Aar senere, i Vinteren 1709, lykkedes det to Koffardlskibe paa 15 Fods Dybgaende at overvintre i Arnager Havn indenfor »Revhagen«, sikre for Isen (Søk.-Ark. Ant. Kort II, 241: N. Stibolts Kopi 1750 af Overkonduktør H. B. Wolffsens Kort over Arnager Bugt og Havn). Men til Dato i alt Fald er Barfods store Forslag endnu ikke bragt til Udførelse, og først i den nyeste Tid har Arnager faaet en beskedent Baadehavn med 6—8 Fod Vand allerinderst paa Revet.

Rettelse

til Artiklen »Bagge Wandels Journal 1650« (Tidsskr. f. Søv. 1917) S. 159, Lin. 13 f. n.: 25° Ø., skal være 25° V.

De danske Vin- og Konservesfabriker

J. D. Beauvais
Kjøbenhavn

M. Rasmussen
Faaborg

Kgl. Hofleverandør
Eneleverandør til den danske Hær
Leverandør til den danske Marine
Leverandør til skandinaviske arktiske Expeditioner
anbefaler sine

Hermetisk henkogte Grøntsager

Frokost og Middagsretter

Leverpostej

Safter og Syltetøjer

J. D. Beauvais Kødextrakt

J. D. Beauvais Worcestershiresauce

Faaborg Kompotfrugter

Faaborg Fiskeboller, Fiskebudding og Fiskerande

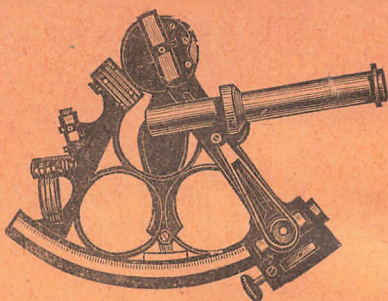
Ægte Faaborg Frugtvine og Likører

Kontor og Lager
Lyngbyvej 83
Telf. 6890
med Omstilling til alle Afdl.

Bydepôt
Silkegade 13
Telf. 6252

Frederik Preisler

Instrumentmager

Købmagergade 13

København

Telefon 45 99

Telefon 45 99

